

KOOPERATİFÇİLİK

Sayı : NUMBER: 71

OCAK - ŞUBAT - MART
1986

JANUARY – FEBRUARY – MARCH 1986

TÜRK KOOPERATİFÇİLİK KURUMU

THE TURKISH CO-OPERATIVE ASSOCIATION was founded at İstanbul University in the year 1931, under the name of the Turkish Co-operative Society (Türk Kooperatifçilik Cemiyeti).

Its headquarters was moved to Ankara in late 1933, and at the beginning of 1934 amended its Statutes in conformance with the conditions prevailing at that date.

The Society changed its name into the «Turkish Co-operative Association» in 1948, and modified its Statutes in conformance with the Law No. 3512. of Associations.

The General Assembly of the Association convened on 30 th May, 1964 and resolved that in the light of its 33 years of experience and in accordance with the requirements of the planned economy era, the Statutes of the Association should be re-written. The new Statutes drawn up accordingly were reviewed and adopted by the General Assembly at its meeting on 27th June, 1965.

The Government declared it as an association serving public interest in 1946. The subject with which the Association is concerned, is theoretical and practical co-operative work. Its object is to propagate co-operative ideas in theoretical and practical fields, to promote the co-operative spirit and ideas, and to support activities in this direction.

In order to achieve the objectives outlined in its Statutes, the Association engages in the following activities :

a. Conduct or cause to be conducted research on the subject of co-operative movement, commission its members or other scholars, experts and authors to write articles and books and prepare summaries of articles and books on subjects pertaining to co-operative movement and publish them.

b. Prepare or cause to be prepared standard states for the various types of co-operatives.

c. Make contacts nationally or internationally among all types of public and private agencies, organizations, associations and persons on the subjects related to co-operative movement, legislation and applications, and express its opinion on these subject either directly or on request.

d. Convene academic meetings and arrange co-operative weeks, festivals and general co-operative conventions.

e. Conduct lectures, courses, seminars and general knowledge competitions in different parts of the country on the subject of co-operatives.

f. Join as member those international organization and associations whose objects are similar to its own.

g. Set up a library in the headquarters of the Association, closely connected with the co-operative movement concept, legislation and application and composed of books, periodicals and brochures in Turkish and foreign languages.

h. Participate in the conversions of international co-operative organizations, attend conferences to be arranged by such organizations and make the Turkish co-operative movement commonly known.

i. Make endeavours to ensure that the concept and application of the co-operative movement is widely diffused, that it develops and takes root, that it is included in the curricula of vocational schools, that chairs on the co-operative movement are instituted in the universities, academies, schools and that institutes specializing in the co-operative movement are founded.

k. Support and sustain the activities and enterprises of existing co-operatives not as guide to them in every respect, and at the request of the member co-operatives in solving their management problems.

KOOPERATİFÇİLİK

ÜÇ AYLIK KOOPERATİF İNCELEMELER DERGİSİ

Sayı : 71

OCAK - ŞUBAT - MART 1986

Türk Kooperatifçilik Kurumu Tarafından
Üç Ayda Bir Yayınlanır.
Fiyatı: 500 TL.
Yıllık Abone: 2000 TL.
Yurtdışı: 4000 TL.

Yazışma Adresi: Türk Kooperatifçilik Kurumu
Mithatpaşa Caddesi 38/A Yenışehir - ANKARA
Tel: 31 61 25 — 31 61 26

*

Türk Kooperatifçilik Kurumu adına sahibi
Hüsnu POYRAZ

*

Yazı İşleri Müdürü
Prof. Dr. Rasih DEMİRCİ

*

Teknik Sorumlu
Alâaddin KORMAZ

*

Yayın Komitesi:

Başkan : Doç Dr. Celâl ER
Raportör : Doç.Dr. Orhan ARSLAN
Üye : Halil BİLİCİ
Üye : Prof.Dr. Rasih DEMİRCİ
Üye : Ayhan İNAL

Yayımlanan yazıların sorumluluğu yazarlarına aittir.

İÇİNDEKİLER

Başyazı Kooperatifçilik Hizmet Demektir KOOPERATİFÇİLİK	3
Kooperatifçilik Açısından Yaygın Eğitim Yusuf EKİNCİ	7
Eğitim ve Ekonomi İ. Orhan TÜRKÖZ.	23
Tarım ve Orman İşçilerinin Sosyal Güvenliği Kadir ARICI	38
Teknik Bilgi ve Teknoloji Transferi	

CO – OPERATION

A QUARTERLY PUBLICATION ON COOPERATIVE WORKS

NUMBER: 71 JANUARY – FEBRUARY – MARCH 1986

Quarterly Published by the Turkish Co-operative Association

Correspondence Address:
Türk Kooperatifçilik Kurumu
Mithatpaşa Caddesi 38/A Yenışehir - ANKARA
Tel: 31 61 25 – 31 61 26

*

Proprietor on behalf on the Turkish Co-operative Association
Responsible Editor
Hüsnu POYRAZ

(The opinions expressed in the articles belong to the authors)

CONTENTS

<i>Articles: Cooperatives Activities Mean, Mainly Rendered Services</i> COOPERATİVES	3
Extensive Training In The Field of Cooperatives By Yusuf EKİNCİ	7
Training and Economy İ. Orhan TÜRKÖZ.	23
The Social Security Problems of The Labourers of Agriculture and Forestry Dr. Kadir ARICI	38
The Technical Information and Technology Transfer By Gustavo GAGUARDI, Translated by Burhan AYKOÇ.	51

Başyazı

KOOPERATİFÇİLİK,

HİZMET

DEMEKTİR

Kuruluş tarihi olan 20 Mayıs 1931'den bu zamana kadar geçen 45 yıl içinde Türk Kooperatifçilik Kurumu, çalışmalarının tamamı ile ülke kooperatifçiliğinin gelişmesi yolunda önemli adımlar atılmasına gayret göstermiş ve başarısı herkesçe teslim edilen bir KURUM olarak muvaffak olmanın huzuru içinde görevine devam etmektedir.

Atatürk'ün emriyle kurulmuş bir müessesenin, kalkınan ve ekonomik nizamda kendine yeni bir yol arayacak emin ve kararlı adımlarla güçlü bir Türkiye kurulmasında yapılan her türlü faaliyetin yanında olacağı bir gerçektir. Bu açıdan bakıldığında ister kamu, ister özel olsun, bütün kuruluşların bu safhada üzerine düşen vazifeyi hassasiyetle yerine getirmesi zorunludur.

Kooperatif kuruluşlar, gelişmiş, ülkelerde bile çok büyük fonksiyonlar icra etmekle beraber, özellikle Türkiye gibi kalkınmanın belli sınırlarını aşmış ülkelerde, adeta can kurtaran simidi gibi dört elle sarılan bir ümit ışığıdır. Tarım, konut, kredi, satış esnaf kefâlet, sanayi vb. bütün ekonomik dallarda

faaliyet gösteren kooperatifler, Mithat Paşa'dan bu yana 120 yılı aşkın mâzisi içinde, hep devletten yardım ve himaye görmüşler, fakat ne yazık ki, bu himâyeye ile orantılı ölçüde gelişme gösterememişlerdir. Bu umulanın olamayışının pek çok sebebinin sayılabilmesine rağmen, en başta geleni, acımasız serbest piyasa şartlarında, her türlü engeli yenebilecek ve ekonominin sert rüzgarlarına dayanabilecek bilgi güç dayanıklılık ve cesaretin bulunmayışıdır. Kaldı ki, son yıllarda Türkiye ekonomisinin bâriz vasfı da "serbest piyasa ekonomisi, olması ve kısıtlamalarla kollamalarla bir yere varılamıyacağını anlaşılacak cılız ve himâyeye muhtaç kooperatiflerin ikame edilecek, fonksiyoner ve işe yarar ünitelerin, Türk ekonomisi ve insanın hizmetine sokulmak istenmesidir.

Türk Kooperatifçilik Kurumu olarak bizim aslî vazifemiz burada başlamaktadır. Türkiye'de gündemde olan veya gündeme gelmesinde fayda müâhaza edilen hemen bütün iktisadî konuları ve meseleleri; bu konunun uzmanlarına takip ettirilip, sonuçlarını kamu oyuna da açıklayan Türk Kooperatifçilik Kurumu ülkemizin ihtiyacı olan ciddî ve güçlü kooperatiflerin kurulup yayılmasında, kuruluş gayesine uygun olarak, âzamî gayreti göstermektedir. Bu gayenin tahakkuku gayesiyle sayılamıyacak çalışmalarımız vardır. Öncelikle, bu yıl içinde 600. sayısını çıkartarak, Türkiye'de aylık yayınlar içinde bu sayıya ulaşmada kırdığı rekorla haklı bir gururu yaşayan KARINCA, üç aylık araştırma dergimiz olan KOOPERATİFÇİLİK ve yabancı dilde yayınladığımız COOPERATION IN TURKEY isimli yayın organları, bu sâhadaki çok büyük bir boşluğu doldurmakta; ağırbaşlı ciddî ve akademik olduğu ölçüde, faydalı, aktüel ve sempatik olan dergilerimiz kooperatifçilikle iştigal eden bütün yurt kooperatifçilerin gözü kulağı bizim de haklı gururumuz olmaktadırlar.

Bu zikrettiğimiz periyodiklere ilâve olarak, kooperatifçilik sahasında faydalı olacağına inandığımız orijinal araştırma ürünü olan eserlerin, kitap halinde bastırılarak kooperatifçilerimizin kütüphanelerine kazandırılması da, yayın çalışmalarımızın bir başka yönünü oluşturmaktadır. Bu arada KARINCA dergimizin bazı sayılarına yayın durumuna göre özel sayı hâline getirilerek, bu şekilde belli konudaki bilgilerin, bir arada aynı yayın içinde sunulması da başarıyla uyguladığımız bir yayıncılık hizmetidir.

Türk Kooperatifçilerine yapmayı görev saydığımız katkılardan bizce en önemlilerden bir tanesi de, çeşitli münasebet-

lerle yaptığımız toplantılar ve anma günleriydi. 21.12.1986'daki "Dünya Kooperatifçilik Günü"nü ülkemizde daha da popüler hale getirdik ve bu günü de içine alan Kooperatifçilik Haftası olarak kutladık. Türkiye içinde international ölçülerde bilimsel bir kooperatif şöleni hâline soktuğumuz bu hafta 1986 da Türkiye'de 8 vilayette ve Kıbrıs'ta çok geniş bir biçimde kutlanacaktır.

Kooperatifçiliğin herhangi bir aktüel meselesinin tesbiti halinde, bu konuda Üniversitelerimiz, Bakanlıklarımız ve resmî özel diğer kuruluşlarımızdaki otorite ve mütehassıslarla temas edilerek sempozyumlar, paneller ve basın toplantıları yapılmakta, konferanslar verdirilmekte, gerektiğinde devlet yetkilileri ziyâret edilerek, problemin Türk Milleti ve Devletinin menfaatine yönlendirilmesine gayret gösterilmektedir.

Bizce kooperatifçiliğin bütün meseleleri bir bütündür ve birini diğerine tercih etmek çok zordur. Bu itibarla kooperatifçilik mevzuatı meselesi de üzerinde hassasiyetle durduğumuz bir diğer konudur. Özellikle günümüz Kooperatifçilik dünyasının meselelerine cevap vermekten uzak olan 1163 sayılı Kooperatifler Kanununun değiştirilerek bu işle uğraşan herkesi tatmin eder şekle sokulması için gerekli olan bütün merciler nezdinde temaslar sürdürülmekte ve bir sonucun alınmasına çalışılmaktadır.

En az şimdiye kadarki yaptıklarımız ölçüsünde ön plânda tutarak üzerinde hassasiyetle durduğumuz bir konu da, okullarda kooperatifçilik hareketini hızlandırarak (dersler, kooperatif kolları, anma günleri konferanslar vb.) daha sonra bayrağı teslim edeceğimiz kooperatifçi bir neslin arzuya uygun bir şekilde yetiştirilerek ülkemiz kooperatifçilerinin yarınlarının garantiye alınmasıdır. Buna paralel olarak, TRT ile de temas kurulmuş, sesli ve görüntülü yayıncılığın etkisinden âzamî istifâde yolları aranarak kooperatif kültürünün yayılması sağlanmaya çalışılmaktadır.

Çalışmalarımızı Türkiye ile sınırlamak istemiyoruz. Türkiye olarak dost ülkelerin kooperatifçilik tecrübe ve imkanlarından yararlanmaya her an açığız ve bu gayenin temini maksadıyla da yurt dışı toplantılara kooperatifçiler göndermekteyiz. Yabancı dilde yayınladığımız Cooperation in Turkey dergimiz, dünya ile temasımızın kesiksiz sürdürülmesi ve Türkiye'nin propagandası vazifesini üstlenmiştir. Bu arada kardeş İslâm ülkelerinden gelen kooperatifçilikle ilgili her türlü talep ânında karşılanmakta, bu ülkelerle mümkün olan temasın en üst düzeyde

devam ettirilmesine özel îtinâ gösterilmektedir.

Tabii bir hâdisedir ki, bütün bu faaliyetler ciddî ve kesiksiz bir araştırmanın neticesinde elde edilebilmektedir. Bu şuura sahip olarak, kooperatifçilik ve ülkenin problemleri, araştırma ünitelerimiz tarafından dikkatle takip edilmekte ve çözülmeye çalışılmaktadır.

Türkiye kooperatifçilik sâhasında da hak ettiği yere gelecektir ve bu oluşu durdurmak artık mümkün değildir. Tarihten aldığı şerefli bir misyonla geçmişte olduğu gibi gelecekte de güçlü gelişmiş ve saygıdeğer olacak Türkiye'nin bütün dünyada istikrar ve huzurun sağlanmasında denge unsuru olacağından kimsenin şüphesi olmamalıdır. Nitekim kaynayan kazandan farksız günümüz Orta doğusunda, bir istikrar ve güven merkezi olarak, dostlarına ve komşularına ümit dağıtmaktadır.

Güçlü ve gelişmiş olmak, kendine güven duymak ancak bir şeyler kazanmakla mümkündür. Kazanmanın tek yolu da çalışmaktır. Biz de büyük Türkiye için, bütün kooperatifçiler bir bütün olarak çalışmak istiyoruz.

Kooperatifçi selamlarımızla.

KOOPERATİFÇİLİK

KOOPERATİFÇİLİK AÇISINDAN

YAYGIN EĞİTİM

Yusuf EKİNCİ*

ÖZET

Türkiye'de çok büyük bir çoğunluğun kooperatifçiliğin temel prensiplerini bilmediğini söylemek yanlış olmayacaktır. Hatta, kooperatif üyesi olan vatandaşlarımızın bir bölümü de kooperatifçiliğin ana prensiplerini bilmemektedirler.

Uzun bir geçmişi olmasına rağmen, kooperatifçilik eğitiminin yaygınlaştırılmamasının sebebi, örgün eğitim kurumlarında konuya gereken önemin verilememesi yanında, yaygın eğitim yoluyla kooperatifçilik bilgisinin geniş kitlelere yayılması hususunda çalışmalar yapan kurum ve kuruluşlar arasında koordinasyon ve işbirliğini sağlanamaması gösterilebilir.

Türkiye'de yaygın eğitim faaliyetlerinin önemli bir bölümü Halk Eğitimi Merkezlerince yürütülmektedir. İstenilen seviyede donatılmış olmasalar da, ülkenin bütün il ve ilçelerinde teşkilatlanmış olan bu merkezlerin en ucra köşelere kadar hizmet götürme imkânları bulunmaktadır. Halk Eğitimi Merkezlerinde, birçok konu ile beraber, Kooperatifçilik kursları da açılmaktadır. Ancak, bunların gerek katılan kursiyer sayısı, gerekse program bakımından yeterli olduğu söylenemez.

Ülkemizde kooperatifçiliğin gelişmesinde Türk Kooperatifçilik Kurumunun müstesna bir yeri vardır. Bu güzide kurumumuz; Halk Eğitimi Merkezleri vasıtasıyla kooperatifçilik eğitiminin yaygınlaştırılması için sözkonusu Merkezlerin bağlı buldukları üst yönetim birimleri ile işbirliği yapması halinde, bu hususta önemli merhaleler kaydedilecektir. Unutulmamalıdır ki; kooperatifçilik prensiplerini geniş kitlelere doğru olarak öğretemediğimiz müddetçe, kooperatifçilik hareketlerini geliştirmek mümkün olmayacaktır.

* Milli Eğitim Gençlik ve Spor Bakanlığı, Çıraklık ve Yaygın Eğitim Genel Müdür Yardımcısı.

GİRİŞ

Çevremizi incelediğimizde; bazı şahısların kooperatifi kendisinin problemlerini çözecek sihirli bir değnek gibi gördüğünü, bazılarının özellikle yapı kooperatifleri ile müteahhitlik şirketlerini birbirine karıştırdığını, bazılarının da kooperatif adından ürktüğünü görürüz. Bunlardan birincileri sükut-u hayâle uğrarlar, ikinciler kooperatifler tarafından dolandırıldıkları veya dolandırılacakları hükmüne varırlar. Üçüncüler ise, "özel sektörle kamu sektörü arasında üçüncü bir sektör olarak refahın tabana, üyelere indirilmesinde ve sosyal adaletin tevzii ile gelirin ortaklara adil bir biçimde yansıtılmasında gayret gösteren ve insan zekâsının bugüne kadar bulabildiği en mükemmel şirket şekli"¹ olan kooperatifleri gerçek mânâsıyla anlayamadan yaşarlar.

Bunların ortak tarafları, kooperatifçilik hakkında doğru bilgilere sahip olmamalarıdır. Yüksek öğretim görmüş insanlarımızın pek çoğunun bile kooperatifçilik hakkında doğru ve yeterli bilgiye sahip olmaları, sanırım 115 yıllık mazisi olmasına rağmen istenilen seviyede gelişemeyen kooperatifçiliğimizin en önemli probleminin "Kooperatifçilik eğitimi" olduğu görüşüne haklılık kazandırmaktadır.

Kooperatifçilik eğitimi hizmetlerinin farklı seviyede eğitim görmüş veya görmekte olan milyonlarca vatandaşımıza götürülmesi gerekmektedir. Bu büyük hizmetin sadece mevcut kooperatiflerimizin kendi imkânları ile yerine getirilmesini beklemek, Türk Kooperatifçiliğinin daha uzun yıllar istenilen seviyeye gelememesini kabullenmek olacaktır. Bizce bu konuda Türk Millî Eğitimine önemli görevler düşmektedir.

Bu çalışmamızda Türk Millî Eğitim Sistemi kısaca tanıtıldıktan sonra, Yaygın Eğitim anlatılacak Halk Eğitimi Merkezleri tanıtılacak ve kooperatifçilik eğitiminde bu kuruluşlardan nasıl faydalanılacağı konusu işlenecektir.

TÜRK MİLLÎ EĞİTİM SİSTEMİ

Bugün, uygulanmakta olan Türk Millî Eğitim Sistemi, 1973 yılında kabul edilen Millî Eğitim Temel Kanunu ile düzenlenmiştir. Bu kanun, Türk Eğitim Sisteminin düzenlenmesine esas olan amaç ve ilkeleri, eğitim sisteminin genel yapısını, öğretmenlik mesleğini, okul, bina, ve tesislerini, eğitim araç ve gereçlerini ve Devlet'in eğitim ve öğretim alanındaki görev ve sorumluluğu ile ilgili hükümleri ihtiva etmektedir.

Türk Millî Eğitiminin amaçları 1739 sayılı kanunda şöyle ifade edilmiştir. "Türk Millî Eğitiminin genel amacı, Türk Milletinin bütün fertlerini;

1) Atatürk inkılâp ve ilkelerine ve Anayasada ifadesini bulan Atatürk Milliyetçiliğine bağlı, Türk Milletinin millî, ahlakî, insanî, manevî ve kültürel değerlerini benimseyen,

1 İsmail MİNARECİ, "Tarım Satış Kooperatiflerinin Sorunları ve Çözüm Yolları" *Türk Kooperatifçiliği üzerine Düşünceler*, (Ankara, Türk Kooperatifçilik Kurumu Yayını, 1980), s. 21.

koruyan ve geliştiren, ailesini, vatanını, milletini seven ve daima yüceltmeye çalışan, insan haklarına ve Anayasanın başlangıcındaki temel ilkelere dayanan, demokratik, lâik, sosyal bir hukuk devleti olan Türkiye Cumhuriyetine karşı görev ve sorumluluklarını bilen ve bunları davranış haline getirmiş vatandaşlar olarak yetiştirmek;

2) Beden, zihin, ahlâk, ruh ve duygu bakımından dengeli ve sağlıklı şekilde gelişmiş bir kişiliğe ve karaktere, hür ve bilimsel düşünme gücüne geniş bir dünya görüşüne sahip, insan haklarına saygılı kişilik ve teşebbüse değer veren, topluma karşı sorumluluk duyan, yapıcı, yaratıcı ve verimli kişiler olarak yetiştirmek;

3) İlgi, istidat ve kabiliyetlerini geliştirerek gerekli bilgi, beceri, davranışlar ve birlikte iş görme alışkanlığı kazandırmak suretiyle hayata hazırlamak ve onların kendilerini mutlu kılacak ve toplumun mutluluğuna katkıda bulunacak bir meslek sahibi olmalarını sağlamak.

Böylece, bir yandan Türk vatandaşlarının ve Türk Toplumunun refah ve mutluluğunu artırmak, öte yandan millî birlik ve bütünlük içinde iktisadî, sosyal ve kültürel kalkınmayı desteklemek ve hızlandırmak ve nihayet Türk milletini çağdaş uygarlığın yapıcı, yaratıcı, seçkin bir ortağı yapmaktır.²

Millî Eğitim Temel Kanun'a göre şekillenen Türk Millî Eğitim sistemi, örgün ve yaygın eğitim olmak üzere iki ana bölümden meydana gelmektedir. 1977 yılında yürürlüğe giren 2089 sayılı Çıracık, Kalfa, ve Ustalık Kanunu ile Çıracıklık Eğitimi de Türk Eğitim Sistemi içindeki yerini almıştır.

Örgün eğitim dediğimiz okul öncesi eğitimi, hayatımızın belli bir bölümünde baş vurduğumuz ilkokullar, ortaokullar, genel ve mesleki liseler ile yüksek öğretim kurumlarından müteşekkildir. Yaklaşık olarak 6-24 yaşlar arasındaki vatandaşlarımıza hitap eder.

Yaygın eğitim ise, örgün eğitimin içerisinde olanlar da dahil olmak üzere her yaş ve seviyedeki vatandaşlarımıza götürülen gene, mesleki teknik ve kültürel eğitim faaliyetlerinin tamamını ihtiva etmektedir.

Türk Millî Eğitim Sisteminin en önemli problemlerinden biri de sistem içindeki yaygın eğitim kurumlarının örgün eğitim kurumlarına nazaran gelişmemiş olmasıdır. Halbuki çağımızda yaygın eğitimin örgün eğitime nazaran daha fazla gelişmesi bir mecburiyet haline gelmiştir. Bunun başlıca sebepleri şöyle sıralanabilir.

YAYGIN EĞİTİM İHTİYACI

Her millet fertlerini, en iyi şekilde eğitmek ve eğitim kademelerinin en yüksek

noktasına kadar getirmek ister. Ancak bu her zaman mümkün olmamaktadır. Gelişmekte olan ülkeler sınırlı kaynaklarından çok önemli bir bölümünü Milli Eğitim hizmetlerine ayırdıkları halde, nüfuslarının yarısından fazlasını bir meslek sahibi olmalarını sağlayacak eğitim seviyesine getirememektedirler.

1984-1985 öğretim yılı rakamlarına göre, 7-11 yaş grubundaki çocuklarımızın % 96.7 si ilkokulda, 12-14 yaş grubundaki gençlerimizin % 52.1 i ortaokula devam etmektedir. Ortaöğretim çağındaki (5-17 yaş gubu) gençlerimizin ise ancak % 29.2 si örgün eğitime devam etmektedir. Lise ve dengi mesleki ve teknik öğretim kurumlarını bitiren herkesi bir meslek sahibi olarak kabul etsek dahi çağ nüfusunun % 80.8 ne örgün eğitim yoluyla bir meslek kazandıramadığımız ortaya çıkar. İşte, bu gençlerimizi bir meslek sahibi yapmak ve onları hayata hazırlamak için yaygın eğitime ihtiyaç vardır.

20. yüzyılda ilim ve teknolojiye meydana gelen hızlı değişimler örgün eğitim kurumlarında öğretilen bilgileri çok kısa sürede yetersiz hatta geçersiz hale getirmektedir. Meselâ bundan 20 yıl önce çok iyi motor tamircisi olan bir usta eğer, kendini yetiştirmemiş ve bilgilerini tazelememiş ise bugün motor tamir edemez.

İşte bu sebeple, meslek sahiplerinin de zaman zaman eğitimden geçirilerek bilgilerin yenilenmesine ihtiyaç duyulmaktadır.

Hızlı sanayileşme bazı mesleklerin önemini kaybetmesine sebep olurken yeni bazı mesleklerin de ortaya çıkmasına sebep olmaktadır. Mesela nalbantlık eskiden çok önemli bir meslek iken bugün değerini kaybetmiştir. 20 sene önce ülkemizde bulunmayan televizyon tamirciliği bugün önemli bir meslek haline gelmiştir. Artık hiç kimsenin gençliğinde öğrendiği bilgilerle yetinerek hayatının sonuna kadar mesleğini devam ettirmesi mümkün değildir. Önemini kaybetmekte olan meslek dallarında yetişmiş vasıflı insan gücünü geçerli meslek dallarında intibak sağlayacak şekilde eğitmek ihtiyaç haline gelmektedir.

Eskiden meslek olan bilgi ve becerilerden bir kısmının bugün hemen hemen herkes tarafından bilinmesine ve yapılmasına ihtiyaç duyulmaktadır. Meselâ daktilo yazmak, bunlar arasında sayılabilir. Bugün belli bir eğitim kademesine ulaşmış olan pek çok fert için daktilo yazmayı bilmek bir ihtiyaçtır. İşte bunlara bu çeşit bilgi ve becerileri kazandırabilmek için de yaygın eğitime ihtiyaç vardır.

Birçok insan, dinlenmek için kendi mesleğinin dışında ve boş zamanlarında hobi denilen bazı işlerle uğraşma isterler. Bu çeşit bilgi ve becerilerin kazandırılabilmesi için de yaygın eğitim bir ihtiyaç olmaktadır.

Toplumdaki birleşmeyi kaynaşmayı sağlamak, toplumun varlığını, birlik ve bütünlüğünü tesis etmek işi bir eğitim olayıdır. Medeni devletin en önemli unsurlarından biri de toplumun kültürlü olmasıdır. Eğitim Milli kültür değerlerini nesilden nesile aktarır. Bu aktarmayı yaparken hem kültürümüzün korunmasına çalışır hem de toplumun dünya görüşüne uyumlarını sağlar. Bu durum örgün eğitim yoluyla sağlandığı gibi okula gitmemiş veya tahsil seviyesi düşük vatandaşlarımızın bu eğitimleri yaygın eğitim yoluyla gerçekleştirilir. Böylece kültürümüzün yozlaşması önlenir. Ayrıca tarih ve

KOOPERATİFÇİLİK AÇISINDAN YAYGIN EĞİTİM

kültür birliği sağlanır.

Yüzbinlerce gencimizin işyerlerinde meslek öğrenmek için sosyal güvenlik mahrum olarak çalışırken, ülkemizin ora vasıflı teknik insan gücüne olan ihtiyacı hızla artmakta ve bu ihtiyaç örgün eğitim kurumlarınca karşılanamamaktadır. Hem bu gençlerimizi sosyal güvenliğe kavuşturmak hem de onlara teorik bilgiler vererek orta vasıflı teknik insan gücü (mesleki bakımdan Endüstri Meslek Lisesi mezunlarına denk) haline getirmek mecburiyeti ortaya çıkmıştır.

Ayrıca, okul dışında ve özellikle köylerde yaşayan ve nüfusumuzun önemli bir bölümünü meydana getiren kadın, erkek faal insan gücümüzün teknolojik gelişmelere uymasını sağlamak, böylece toplum kalkınmasını gerçekleştirmek amacıyla yaygın eğitime ihtiyaç duyulmaktadır. Yaygın eğitim yoluyla faal nüfusumuzun eğitimleri sağlanır. Böylece toplum kalkınmasına yardımcı olunur.

Yukarıda sayılan ve daha da çoğaltılabilecek sebeplerle, yaygın eğitim ülkemizde büyük bir ihtiyaç haline gelmiştir. Bu eğitimin bir kısmını fertler çeşitli yollarla alırlar. Meselâ, televizyon seyreden, cuma hutbesi dinleyen bir insan yaygın eğitime tabi tutulmuştur. Ancak bazı yaygın eğitim faaliyetlerinin yapılabilmesi için bir eğitim teşkilatına ihtiyaç vardır.

YAYGIN EĞİTİMİN TARİHİ GELİŞİMİ

Yaygın eğitim insanlık tarihi ile beraber başlamıştır. Türk tarihinde ise, İslamiyetten önceki Türklerde, ailede ve toplumda büyüğe saygı, küçüğe sevgi, vazifeye bağlılık, vatan sevgisi, kahramanlık duygusu gibi meziyetlerin nesilden nesile kabile reisleri tarafından herhangi bir eğitim sisteminin kolay başaramıyacağı bir şekilde aktarıldığını ve gençlerin bu ölçüyle yetiştirildiğini biliyoruz.

Türklerin İslamiyeti kabulünden sonra halk eğitiminin daha da geliştiğini uzak doğudan Anadolu'ya gelen "Horasan Erlerinin" emsalsiz birer halk eğitimcisi olduğunu ifade etmek yerinde olur. Diğer taraftan çeşitli tarikatlar zengin edebiyatları tasavvuf ve felsefi merasimleri ile tekke, dergâh, zaviye ve çilehaneler önemli birer halk eğitimi merkeziydiler.

a- Cumhuriyet Öncesi

Türk Tarihinde belli bir halk eğitimi teşkilatı olmamakla beraber, halk eğitim fikri ve ihtiyacı Türk toplumunda çok eski tarihlerde sezilmiş, bu ihtiyacı karşılamak üzere çeşitli tedbirler alınmıştır. Dini törenler, beylerin düzenlediği şöenler, ev partileri av eğlenceleri, esasta birer halk eğitim hareketleridir. Orhun Abideleri, Dedekorkut Masalları, bu eğitimin canlı belgeleridir.

1- Mescidler ve Camiler

Müslüman Türk toplumunda mescidler ve camiler sadece ibadet yeri olarak değil

aynı zamanda bir yaygın eğitim kurumu olarak görev ifa etmektedir.

Buralarda, müslümanlar ibadet yapmanın yanında problemlerini konuşup halletmişler. Çeşitli konularda aydınlatılmışlar, dünyevî ve dînî bilgiler öğrenmişlerdir. Özellikle cuma hutbeleri tam anlamıyla bir yaygın eğitim faaliyetidir. Camilerde müslümanlar birbirilerinden bilgi alışverişi yaptıkları gibi, camilerde görevli din adamlarından da çok şey öğrenmişler, bunları hayatlarınca uygulamışlardır.

2- Medreseler

Selçuklu ülkenin gelişmesi ve islam dininin sapık fikirlerden korunması için en hayırlı yolun ilmi yaymak olduğuna inanmışlardı. Vatandaşa gerçek dini öğrenme imkânı hazırlanırsa şüphesiz onların hidayeti delâletten, hayri şerden ayırdedebileceklerdi. İşte medreseler bu gayretin tahakkuku için ortaya çıkmıştır. Bu da Alpaslan ve Melikşah'a vezirlik yapan Nizam-ül Mülk'ün sayesinde olmuştur.³ Ülkenin birçok yerinde medreseler yaptırılmış ve bunlara birer vakıf tesis edilerek kütüphaneler kurulmuştur. Bu kurumlar, herkese açık birer yaygın eğitim kurumuydular.

3- Ahilik

Osmanlı İmparatorluğunun kuruluşunda da önemli rol oynayan Ahi Birlikleri, yüzyıllarca müslüman Türk esnafının dini, mesleki, ahlaki ve genel eğitimini sağlayan kuruluş olarak faaliyetlerini devam ettirmiştir. 13 üncü yüzyılda teşkilatlanan ahi birlikleri üyelerinin iş yerinde mesleki, zaviyelerde ise dini ve genel eğitimini yaptırırlardı. Şehrin en tanınmış ilim adamları ve idarecileri de zaviyelere ders vermek üzere davet edilir, bunların bilgi ve kültürlerinden vatandaşın istifadesi sağlanırdı. Bugünkü anlamıyla eğitim yapılırdı.

"Osmanlı İmparatorluğu'nun yükselme devrinde esnaf çıraklarının okuyup yazmalarına özel bir itina gösterilirdi. Fatih Sultan Mehmet tarafından İstanbul'un fethinden sonra inşa ettirildiği caminin yanındaki üstü açık havuz saraç esnafına bırakılmış, saraç çıraklarının Fatih Medresesine devamları sağlanmıştı. Bu tür eğitim bütün esnaf için bir gelenek halini almıştır.⁴

4. Türk Ocakları

Osmanlı İmparatorluğundaki çeşitli etnik gruplar arasında milliyetçilik hareketlerinin başlaması üzerine imparatorluğun kurucusu ve yöneticisi durumunda olan Türkler de 1912 yılında Türklük şuurunu geliştirmek ve yaymak amacıyla Türk Ocaklarını kurdular. Bu ocaklar gece karları, konferanslar ve basın yoluyla yaygın eğitim çalışmaları

3 Ahmet ÇELEBİ, *İslâmda Eğitim Öğretim Tarihi*, (İstanbul, Damla Yayınevi, 1983) s.111 vd.

4 Mithat GÜRATA, *Unutulmış Adetlerimiz ve Loncalar*, (Ankara 1975) s. 121

ları yapmışlardır.

b- Cumhuriyet Dönemi

Cumhuriyetin kuruluşundan bir ay sonra 25 Kasım 1923 de Cumhuriyet döneminin ilk Milli Eğitim Bakanı İsmail Safa Bey, Valiliklere gönderdiği bir genelgede yaygın eğitimin önemine işaretle bu eğitimin yaygınlaştırılması için gerekli tedbirlerin alınmasını emretmiştir. 1926 yılında Milli Eğitim Bakanlığı bünyesinde "Halk Eğitimi Şubesi" kurulmuş, 1927 yılında da "Halk Derslikleri ve Halk Konferansları Yönetmeliği" çıkartılmıştır.

1- Millet Mektepleri

Harf inkılabının kabulünden sonra (1928) açılan millet mektepleri Türk eğitim tarihinde okuma-yazma öğretimi ve vatandaşlık bilgileri kazandıran çok geniş muhtevalı yaygın eğitim programlarından birini uygulamıştır. Millet mekteplerinde 1928-1949 yılları arasında 1,5 milyon vatandaşa hizmet götürülmüştür.

Millet mekteplerinin çalışmaları okuma odaları ile de desteklenmiştir. Bu odalar Millet Mekteplerini bitirenlere okuma-yazma alışkanlığı ve zevki vermek için açılmışlardı.

2- Halk Evleri ve Halk Odaları

Halk Evleri ve Halk Odaları da 1923-1947 yılları arasında vatan sathında okuma-yazma çalışmaları başta olmak üzere Türk Milliyetçiliğinin geliştirilmesinde, Türk kültürünün benimsenmesinde ve yaygınlaştırılmasında önemli vazifeler ifâ etmişlerdir. Halk evleri Millî Kültürü vatan sathına yayararak aydınlarla halk arasındaki uçurumu kapatmaya çalışmışlardır.

Halk evleri özellikle öğretme, kitaplık, yayın gibi faaliyetler yoluyla yaygın eğitim hizmeti yapmışlardır.

3- Halk Eğitim Merkezleri

1952 yılında Millî Eğitim Bakanlığı bünyesinde "Halk Eğitimi Bürosu" kurulmuş, buraya bağlı taşrada Halk Eğitimi Merkezleri açılmıştır. Halk Eğitimi Merkezlerinde daha önce sürdürülen okuma-yazma, vatandaşlık bilgisi, çeşitli kültürel ve sosyal faaliyetlere ek olarak demircilik, marangozluk, biçki-dikiş gibi meslek dallarında öğretim yapılmıştır. Halen bu kurslar programlı bir şekilde devam ettirilmektedir.

KALKINMA PLÂNLARINDA YAYGIN EĞİTİM

Plânlı dönemin başında eğitim sistemimizin hem kalite, hem de kantite açısından elverişsiz bir durumda idi. Eğitimde fırsat ve imkân eşitliğinin sağlanmasındaki darboğazlar, bir yandan okullaşma oranlarındaki yetersizliklerden, bir yandan bu yetersiz okullaşma oranlarının köy ve şehir gibi yerleşme birimlerine, bölgelere ve cinsiyete

göre çarpıcı farklılıklar göstermesinden, bir yandan da devlet imkânlarının bölgeler ve yerleşme birimleri arasındaki dengesiz dağılışının sonucu olan nitelik farklılıklarından kaynaklanmaktaydı. Hayat ile ilgili olmayan öğretim programları, ölçme ve değerlendirme sistemindeki yetersizlikler, devamsızlık, sınıfta bırakma ve mezun olmadan okuldan ayrılmalar da çözüm bekleyen problemler olarak durmaktaydı.

Birinci beş yıllık kalkınma planında, usta seviyesine kadar eğitilecek meslek elemanlarının okul sistemi yerine sanayi içinde eğitim veya yaygın eğitim yoluyla yetiştirilmeleri öngörülmüştür. Ayrıca kalkınma açısından son derece önemli görülmesi sebebiyle yaygın eğitim konusuna toplum kalkınması için yer verilmiştir.

İkinci beş yıllık kalkınma planında, yetişkinler eğitimi konusu "yaygın eğitim" başlığı altında ele alınmıştır. Plâna göre; yaygın eğitim yetişkinlere okuma-yazma öğretmek, temel bilgileri vermek, en son devam ettikleri öğretim kademesinde edindikleri bilgi ve kabiliyetleri geliştirmek ve hayatını kazanmasını sağlayacak yeni imkânlar kazandırmak amacıyla verilen okul dışı eğitimidir.

İkinci plân "hizmet içinde eğitim" ve "Halk eğitimi"ni de yaygın eğitim muhtevası içinde görmüştür. Ayrıca kadın eğitimi programı da, yaygın eğitimin önemli bir bölümü olarak ele alınmakta ve ikinci plân döneminde, bu programların özel bir önemle geliştirilmesi öngörülmektedir.

İkinci plân, çalışmalara okul süresi içinde kazanamadıkları işleri ile ilgili bilgi ve kabiliyetleri vermek ve geliştirmek, işgücünün kademeler arasındaki dikey hareketliliğini sağlamak, teknolojik gelişmelere göre, çalışanları bilgi sahibi kılmak... işgücü fazlalığının diğer alanlara geçmesini sağlamak amacıyla bütün sektörlerde ve her kademedeki hizmet için eğitim verilmesini öngörmüştür.⁵

Üçüncü beş yıllık kalkınma plânının önsözündeki "sanayi tesisleri yalnız üretim kurumları değil aynı zamanda eğitim ve öğretim kurumlarıdır" cümlesi bu plân döneminde yaygın eğitim faaliyetlerine büyük önem verildiğini göstermektedir.

22 yıllık yeni perspektif içinde hazırlanan üçüncü beş yıllık kalkınma plânında mevcut sanat enstitülerinden imkânları uygun olanların teknik liselere dönüştürülmesi, diğerlerinin ise yaygın eğitim kurumları haline getirilmesi istenilmiştir.⁶

Ayrıca üçüncü plânda, "Temel eğitimi tamamlayıp, ortaöğretime geçemeyenler temel eğitim ara kademelerinden çıkanlar ve çalışmakta olanların açılması öngörülen pratik sağlık, pratik tarım ve pratik sanat okullarına devamları sağlanacak ve bu sistemin tamamlayıcısı olarak, iş öncesi ve işbaşı eğitimi sistemi geliştirilecektir. Bu okulların aynı zamanda hizmet-içi eğitim merkezi olarak kullanımı da sağlanacaktır." hükmüne yer verilmiştir.

Dördüncü beş yıllık kalkınma plânında, örgün eğitim dışında kalan geniş şğınların eğitim eksikliklerini giderici, onların değişen sosyal şartlara uymalarını sağlayıcı, şe-

5 DEVLET PLANLAMA TEŞKİLATI, *Kalkınma Plânı İkinci Beş Yıl 1968-1972*, (ANKARA, 1968) s. 181

6 DEVLET PLANLAMA TEŞKİLATI, *Yeni Strateji ve Kalkınma Plânı Üçüncü Beş Yıl 1973-1977* (ANKARA, 1973) s. 762

KOOPERATİFÇİLİK AÇISINDAN YAYGIN EĞİTİM

hirleşmenin, endüstrileşmenin ve tarımda ileri teknolojinin gerektirdiği bilgi ve becerilerle donatılmasına dönük muhtevalı bir yaygın eğitim sisteminin düzenlenmesi gerektiği açıklanmıştır. Mesleki ve teknik yaygın eğitim faaliyetlerinin geliştirilmesinde, istihdam şartlarını dikkate alan, iş analizlerine dayalı eğitim programları geliştirilmesi ilke olarak kabul edilmiştir. Ayrıca örgün ve yaygın eğitim bütünlüğünün sağlanması dördüncü planda tekrar öngörülmüştür.⁷

Beşinci beş yıllık kalkınma planı, (1985-89) önceki planlardan farklı bir yaklaşımla, yaygın eğitimle örgün eğitim arasında organik ilişkiler kurarak, eğitim sisteminde bütünleşmeyi sağlamak amacıyla yaygın eğitime ayrı bir eğitim kademesi gibi bakmamış ayrı başlık altında incelememiş ve her kademedeki eğitim kurumunu geceleri hafta sonları ve yaz aylarında vatandaşlara hayat boyu hizmet sunan kuruluşlar olarak ele almıştır.

Bu anlayış içerisinde, beşinci beş yıllık plân, aşağıdaki yaygın eğitim faaliyetlerine ağırlık vermektedir.

- a. Okuma-yazma seferberliği,
- b. Atatürk ilkelerine ve Cumhuriyet esaslarına bağlılık ve vatandaşlık eğitimi,
- c. Meslekî ve teknik yaygın eğitim,
- d. Çiftçilere ve tarımda verimliliği artırmaya yönelik eğitim,
- e. Üretimi, pazarlamayı geliştirmeye ve yabancı dil öğretmeye yönelik eğitim,
- f. İhracatı geliştirmeye ve tüketiciyi korumaya yönelik eğitim,
- g. Sağlık ve aile plânlaması eğitimi
- h. Aile eğitimi ile ilgili programlar,
- ı. Yurt dışındaki vatandaşlarımızla ve yurda kesin dönüş yapanlara yönelik eğitim.

Bu faaliyetlerle ilgili olarak beşinci beş yıllık kalkınma plânı aşağıdaki ilkeleri öngörmektedir.

Örgün eğitim sisteminin belli kademesinden daha ileri gitmeyerek hayata atılacak olan gençlere, örgün eğitim imkânlarından da faydalanılarak düzenlenecek yaygın eğitim programları yoluyla meslek kazandırma uygulaması başlatılacaktır.

Mesleki ve teknik iş-öncesi ve hizmet-içi eğitim programları, kamu ve özel bütün işyerlerinde verimliliği artırıcı ilkeler gözetilerek yürütülecek, özel sektör iş öncesi ve iş başı eğitim uygulamalarında teşvik edilecektir.

Eğitim beşikten mezara kadar devam eden bir faaliyet olarak kabul edilecektir.

Yaygın ve örgün eğitim kurumları arasında geçiş ve denklik durumları yeniden gözden geçirilerek bir esasa bağlanacaktır.

Çocukların yetişmesinde en etkili araç olan aile terbiyesi sistemi ailenin çocuğun eğitimi üzerindeki sorumlulukları hakkında şuurlandırılması ve bilgilerin artırılması yolu ile daha müessir hale getirilecektir. Bu açıdan ailenin eğitilmesi toplumun ve eğiti-

min sisteminin en önemli görevidir. Eğitimde fiziki alt yapının çevre okullarındaki öğrenciler tarafından ortaklaşa kullanılması sağlanacaktır.

Bütünüyle radyo ve televizyon hizmetlerinin kalitesi yükseltilecek eğitime ve millî kültür değerlerinin paylaşılmasına dönük program süreleri artırılacak ve daha etkili' olacakları zaman dilimlerinde yayınlanacaktır.⁸

Bu ilkeler çerçevesinde beşinci beş yıllık kalkınma plânı aşağıdaki tedbirleri getirmektedir.

Beşinci plân döneminde örgün ve yaygın meslekî teknik liseler, yüksek öğretim önünde yığılmayı önlemek amacıyla ihtiyaç duyulan insan gücünü yetiştirmek, çalışma hayatına kısa yoldan atılmayı sağlamak genel liselere tercih edilen öğretim türü olacaktır. Bu sebeple, beşinci plân döneminde ortaöğretimde amaç, kalkınmanın gerektirdiği sayı ve nitelikteki ara insan gücünü, diğer ifadeyle, nitelikli işçi, usta ve teknisyeni yetiştirmektir. Nitelikli işçi eğitiminin yaygın eğitime dönüştürülmesi, teknisyen eğitiminin ise üç yıllık teknisyen liselerinde başlatılması plan dönemi başında gerçekleştirilecektir.

Yaygın ve örgün eğitim, aynı eğitim kurumları tarafından paralel ve içiçe programlarla yürütülecektir. Yaygın ve örgün eğitim, piyasanın gerektirdiği yeni iş sahalarına göre eşit mesleki muhtevada planlanacak ve yürütülecektir. Yaygın ve örgün eğitimde mesleki konularda eşit müfredat uygulanarak, yaygın ve örgün eğitimin aynı seviyesinden mezun olanlar eşdeğer meslek sertifikalarına hak kazanacaklardır.

Çoğunluğu 12-25 yaş grubunda bulunduğu halde okula devam etmeyen ilkökul, ortaokul veya lise mezunu olup da iktisaden faal olmayan kişilerden 150 bini endüstri ile ilgili dallarda olmak üzere 650 binine iş bulmak imkânlarını artıracak meslekler kazandıracaktır.

Devlet-işçi-işverenin katılacağı hem yaygın eğitim hem de hizmet içi eğitim amacıyla mesleki eğitim fonu kurulacaktır.

Eğitim sisteminde, döner sermaye ıslah edilecek, fiili üretim içinde eğitimin yapılmasına plân dönemi başında başlanacaktır.

Tarımda gizli işsizlere, buldukları çevrede istihdam imkânı yaratmak amacıyla kırsal alanda 150 bin kişiye kısa süreli kurslar yoluyla o çevrede geçerli, mesleki bilgi ve beceri kazandırılacaktır.

Kamu hizmetlerinde ve idaresinde verimliliği artırmak amacı ile her kademedeki kamu görevlileri için eğitim programları düzenlenecek ve plân döneminde 800 bin kamu görevlisi kısa süreli halkla ilişkiler eğitiminden geçirilecektir.

Hizmet içi eğitim programları özel işyerlerinde verimliliği artırmak ve yapılan işin manâsını kavramak bakımından, iş öncesi ve işbaşı eğitim şeklinde teşvik edilecektir.

Meslek yüksekokullarında yaygın eğitim yolu ile beşinci plân dönemi içinde 20.000 i

8 DEVLET PLANLAMA TEŞKİLATI, *Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Plânı*, (Ankara, 1985) s. 140 vd.

KOOPERATİFÇİLİK AÇISINDAN YAYGIN EĞİTİM

teknik dallarda olmak üzere en az 100.000 kişiye meslek kazandırıcı nitelikte eğitim imkânı sağlanacaktır.

Üniversitelerde uygulamalı derslerin işyerleri ve üretim içinde yapılması sağlanacak ayrıca döner sermaye işletmesi yoluyla öğrencilerin üretimle ilişki içinde yetişmeleri teşvik edilecektir.

Üniversiteler; yalnızca örgün yükseköğretimin değil, yaygın ve sürekli eğitim programlarıyla toplum kalkınmasının merkezi durumuna getirilecektir.⁹

Kalkınma planlarında yer alan yaygın eğitim faaliyetleri ile ilgili hedeflere dikkat edildiğinde, bu faaliyetlerin çok büyük bir bölümünün insanlarımızı iş hayatına hazırlamayı gaye edindiği açıkça görülür.

Ancak, bu eğitim faaliyetleri yapılırken bir noktanın gözden kaçmaması gerekir. Unutulmamalıdır ki; bir insana sadece mesleği ile ilgili bilgiler vermek, onu başkasından iş isteyen biri haline getirir. Eğer bu insan ekonominin kaidelerini öğrenir, özellikle kooperatifleşme sayesinde gerek sermaye ve hammadde temininde gerek satış ve imalatta elde edebileceği imkânları bilirse, elindeki kaynakları seferber ederek bir iş yeri açabilir.

Bu sayede hem kendisi daha iyi bir hayat seviyesine ulaşır, hem de atıl durumda bulunan küçük birikimler ekonomiye kazandırılmış olur.

İşte bu sebeple, kooperatifçilik eğitiminin yaygın eğitim faaliyetleri içinde daha fazla yer almasını ve bu konuda yoğun bir gayret gösterilmesini lüzumlu görüyoruz.

HALK EĞİTİMİ MERKEZLERİ

Halk Eğitimi Merkezleri il ve ilçe merkezlerinde Milli Eğitim gençlik ve Spor Bakanlığınca açılan yaygın eğitim kurumlarıdır.

Halk Eğitimi Merkezleri aşağıda belirtilen ölçülere göre, bağlı köy ve kasabalarla birlikte toplam nüfusu;

- 1- 50.000'e kadar olan ilçelerde en az bir yönetim odası ile bir dersliği
- 2- 50.000 - 200.000 arasında olan ilçelerde en az bir yönetim odası ile iki dersliği,
- 3- 200.000 den yukarı olan ilçelerde en az iki yönetim odası ile üç dersliği olan yapılarda açılır.

Bu yapılarda elektrik ve su tesisatı ile helâ bulunması aranır.

İhtiyaç duyulduğunda istenen ölçü ve özelliklere sahip yapılar bulunmadığında kiralık yapılarda da merkez açılabilir.

Hizmetlerin gereği gibi götürülemediği toplam nüfusu 400.000 in üzerindeki ilçelerde ikinci bir merkez açılabilir.

Bugün ülkemizin her ilçe ve il merkezinde bir halk eğitimi merkezi bulunmaktadır. Merkezlerde görevli rehber öğretmenler, mesleğinin ehli olduğuna kanaat getirilen

YUSUF EKİNCİ

kurs öğretmenleri arasından valiliğin teklifi üzerine Bakanlıkça tayin edilirler. Rehber öğretmenler kursların plânlanmasında merkez idaresine yardımcı olurlar. Kursları açarak eğitim öğretimi başlatırlar. Kurs öğretmenlerine (eğitim-öğretim açısından) rehberlik ederler.

Kadrolu ve kadrosuz usta öğreticiler, yeterince öğretmen bulunmadığından Halk Eğitimi Merkezlerince açılan kurslarda öğretmen olarak görevlendirilmektedir.

Kadrosuz usta öğreticilerin görevlendirilmeleri, mahallin kaymakamı Milli Eğitim Gençlik ve Spor Müdürü, Halk eğitimi Merkezlerince açılan kurslarda öğretmen olarak görevlendirilmektedir.

Kadrosuz usta öğreticilerin görevlendirilmeleri, mahallin kaymakamı Milli Eğitim Gençlik ve Spor Müdürü, Halk Eğitimi Merkezi Müdürünün müşterek kararı üzerine yapılmakta, Valiliğin onayından sonra göreve başlatılmaktadırlar.

Halk Eğitimi Merkezleri çevreden gelen eğitim-öğretim istek ve ihtiyacına göre çeşitli kurslar açmak ve kalkınma plânlarında ve Hükümet programlarında yer alan hususlar ile Bakanlıkça hazırlanıp uygulanması istenilen projeleri uygulamakla görevli ve bu maksatla açılmış devletin eğitim kurumudur.

Daha önce belirtildiği gibi yaygın eğitim faaliyetleri sadece Milli Eğitim Gençlik ve Spor Bakanlığınca değil, diğer Bakanlık ve Kamu kuruluşları ile özel ve gönüllü kuruluşlar tarafından da yapılmaktadır. Aynı amaca matuf bu çalışmaların daha verimli olabilmesi için faaliyeti düzenleyen kuruluşlar arasında koordinasyon sağlanması gerekmektedir.

Bu koordinasyon ilçe seviyesinde her öğretim yılı başından önce Kaymakam başkanlığında yapılan ve ilgili kurum ve kuruluşların katıldığı toplantıyla sağlanır.

"İlçe Yaygın Eğitim Koordinasyon ve İşbirliği Kurulu"nda alınan kararlar ile vatandaşın istek ve ihtiyaçları gözönüne alınarak açılacak olan kurslar Halk Eğitimi Merkezi Müdürlüğüne tesbit edilir.

Kurslar, merkezde bulunan derslikler ile mahalle veya köylerde eğitim-öğretime elverişli kamu binaları ile kiralık binalarda açılabilir.

Kurslar en az 10 kişinin müracaatı ile açılabilir. Kurslarda Bakanlıkça hazırlanan kurs programları ile mahallen hazırlanan kurs programları uygulanır. Kurslar Valiliğin oluru ile açılır ve kurslarda uygulanacak yıllık planlar Halk Eğitimi Başkanlığının onayından sonra uygulanır. Kursların süresi programlarda belirtilen süredir. Bu kursları başarıyla bitirenlere birer kurs bitirme belgesi verilir. Kursların araç-gereç ihtiyacı Bakanlıkça veya mahallen temin edilir.

Halk Eğitimi Merkezlerinde Bakanlık direktifleri, ilçe yaygın eğitim plânlama ve işbirliği kurulu kararları, kalkınma planları vatandaşların istek ve ihtiyaçları esas alınarak aşağıdaki kurs ve faaliyetler düzenlenebilir.

1- Okuma-yazma, eksik eğitimlerin tamamlanması için devamlı eğitim, yabancı dil ve benzer faaliyetleri konu alan okul dengi programlar,

2- Geleneksel kültür derlemeleri, sosyal-kültürel eğitim ve faaliyetleri, güzel sanatlar, muasır bilime uyum, vatandaşlık eğitimi ve benzeri konuları içine alan öğretim programı dışı faaliyetler,

3- Meslek öncesi eğitimi, çok yönlü iş eğitimi, endüstri içinde eğitim, büro faaliyetleri ile yönetimi ve benzeri konuları içine alan köy ve şehir merkezlerinden uzak yerleşim birimleri için kalkınma programları doğrultusunda eğitim faaliyetleri,

4- Turizm, sivil savunma, halk sağlığı, hizmetiçi eğitim ile iş-kredi-pazar bulma gibi konuları içine alan diğer programlar, kurs, seminer, konferans, açikoturum, panel, sempozyum, gösteri ve benzer metodlarla yapılan eğitim faaliyetleri,

5- Sabit ve gezici kitaplık kurma, periyodik yayımlar yayınlama, eğitim araç ve gereçleri sağlama ve dağıtma, bölgenin öz geçmişine ait olayları tarihi gelişme sırası içinde derleme ve yayınlama, bölgede yetişmiş ünlü kişilerin biyografilerini hazırlama ya da hazırlanmasını özendirme ve destekleme gibi yayın çalışmaları,

6- Mîllî ve mahalli bayramları ile belirli gün ve haftalar, çevreye mahsus olumlu gelenekler ile kültür değerlerinin tanıtılması, korunması ve yaşatılması,

7- İhtiyaca göre geziler, yarışmalar ve sergiler düzenlenmesi,

8- Genel eğitim veren okullar, özel dersaneler, tarım-sanayi-hizmet kesimleri ve gönüllü kuruluşlar arasında koordinasyon ve iş birliği sağlanması.

Halk Eğitimi Merkezleri Müdürlere birer toplum kalkınmacısı özelliğine sahip olmalı ve vatandaşlarla bütünleşmelidir.

"Halkın içine girecek, ona kendinden birşeyler katacak kimselerin herşeyden önce, Millî realitelere âşına, ehliyet ve kifayet sahibi olmaları şarttır. Yoksa körü körüne Garp hayranı ve körü körüne moskof sempatzanı olan gafil ve aldanmışların, masum Türk halkı ile köylüsünü de aldatmaları Halk Eğitimi Seferberliğini, mîllî bir cinayet haline sokar.

Halk Eğitimi denince, yalnız okuma-yazma anlaşılmalıdır. Köylülün zamanının değerlendirilmesi lâzımdır. Şimdiye kadar halkın tek taraflı çalışması iktisadi refaha erişmemesine sebep olmuştur. Mesalâ yalnız buğday üzerine ekim, kuraklık olduğu zaman köylünün perişan olması demektir. Çevre ve iklimle göre çeşitli ekim ise refaha sebep olacaktır. Bilhassa kış aylarının boşluğunu doldurmak üzere yerli el san'atlarının ihyâsı, yerinde ve doğru bir adım olur. Meselâ bugün ölmüş olan Kütahya halıcılığını, Keyseri Afşarlarının kilimciliğini, Uzunyayla'nın yünlü şayak kumaşlarını ihyâ, Kastamonu yazmacılığını, Manisa'nın dokumacılığını canlandırmak, kadını tarladan tezgaha ve dolayısıyla eve, erkeği ise, kahvehanelerden ve meyhanelerden iş hayatına çekmek suretiyle, gerekli muvazaneyi kuracaktır.

SONUÇ

Halk eğitimi merkezleri, gerek esnek mevzuatları, gerekse yaygın teşkilatları ile kooperatifçilik eğitimi yapabilecek ve bu hizmetleri en ucra köşelere kadar götürebile-

cek bir yapıya sahiptirler.

Aslında, halk eğitimi merkezinde görevli olan yöneticiler kooperatifçilik çalışmalarından uzak değildirlir. Bazı ilçelerimizde köy kalkınma kooperatiflerinin defterleri bu kurumların görevlilerince tutulmakta ve resmi işlemleri takip edilmektedir. Ancak, bu çalışmaların yeterli olduğu da söylenemez.

Kooperatifçilik hususunda halk eğitimi merkezlerinin çalışmalarında iki yönlü faydalanılabilir.

a- Kooperatifçilik eğitimi yönünden:

Daha önce anlatıldığı gibi, en az 10 kişinin müracaatı üzerine, halk eğitimi merkezlerinde diğer kurslar gibi "kooperatifçilik" ve "Kooperatif yöneticiliği" kursları da açılabilir. Mevzuatın son derece uygun olmasına rağmen şimdiye kadar bu kursların istenilen sayıda açılmamasının sebebi, eğitim ihtiyacının sözkonusu merkez yöneticilerine iletilmemiş olmasıdır.

Burada diğer bir husus üzerinde durmakta da fayda var. Yaygın eğitim faaliyetlerine katılanlar, bu eğitimin kendilerine kısa sürede fayda sağlamasını beklerler. Bu olmadığı zaman faaliyetten uzak kalırlar. Bu sebeple, kooperatifçilik ile ilgili kurs faaliyetlerinin son derece iyi organize edilmesi, programlarının mükemmel hazırlanması ve konuların yetişkin eğitime uygun araç ve gereçlerin yardımıyla anlatılması gerekmektedir. Sanırım şimdiye kadar açılan kooperatifçilik kurslarından istenilen ölçüde başarı sağlanmamasının ve bu kurslara fazla istek olmamasının sebeplerinden biri de bu hususların dikkate alınmamasıdır.

Halk eğitimi merkezlerinde 150 dolayında kurs açılmaktadır. Merkez müdürlerinin bu kadar geniş çalışma alanlarının hepsinde istenilen kalitede personel bulması ve program hazırlaması veya hazırlatması beklenemez. Tamamen uzmanlık işi olan program ve eğitim aracı hazırlama konusunda Türk Kooperatifçilik Kurumuna önemli görevler düştüğü kanatindeyiz. Bu güzide kurumumuzun, Çıraklık ve Yaygın Eğitim Genel Müdürlüğü ile değişik gruplara hitapedecek şekilde kooperatifçilik eğitimi programları ve eğitim araçları hazırlaması konusunda işbirliği yapması çok iyi sonuçlar doğuracaktır. Bu çalışmalar kooperatifçilik eğitimi konusundaki problemleri büyük ölçüde halledecektir. İyi şekilde hazırlanmış eğitim programları ve film, slayt, broşür gibi eğitim araçlarıyla desteklenecek "kooperatifçilik eğitimi" kurslarının Halk Eğitimi Merkezlerinde açılmasının sağlanması ile bu kurslara ilginin de çok büyük ölçüde artacağı kanaatindeyiz.

b- Kooperatiflerin öğretim ve eğitim fonksiyonunu yerine getirmesi yönünden:

Kooperatifler, üyelerinin refahını yükseltip gelirlerini artırmalarını sağlamak gayesiyle, onların mesleki bilgi ve becerilerini artırmak için eğitim faaliyetlerinde de bulunmak zorundadırlar. Bu faaliyetler özellikle az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerdeki kooperatifler için büyük önem taşımaktadır.

KOOPERATİFÇİLİK AÇISINDAN YAYGIN EĞİTİM

Halk Eğitimi merkezlerinde çok çeşitli kursların açıldığından daha önce sözedilmiştir. Bu kursların önemli bir bölümü kırılık kesime yöneliktir. Kooperatiflerin üyelerine vermek zorunda oldukları eğitim ile benzerlik taşımaktadır. Hayvancılık, ürün kalitesini yükseltme, piyasada tutulan malları yetiştirme vb. konularda halk eğitimi merkezlerince açılacak kursların kooperatiflerle birlikte düzenlenmesi hem kooperatiflerin eğitim masraflarını azaltacak, hem de açılan kursların çok daha başarılı olması sağlanacaktır.

KAYNAKLAR

- BİRİNCİ TARIMSAL KOOPERATİFÇİLİK SEMİNERİ, Ankara, Ajans Türk Matbaacılık Sanayi, 1974
- DEVLET PLANLAMA TEŞKİLATI, Kalkınma Planı İkinci Beş Yıl, 1968-1972, Ankara, 1968
- DEVLET PLANLAMA TEŞKİLATI, Yeni Strateji ve Kalkınma Planı Üçüncü Beş Yıl 1973-1977, Ankara, 1973
- DEVLET PLANLAMA TEŞKİLATI, Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı Ankara, 1978
- DEVLET PLANLAMA TEŞKİLATI, Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, Ankara, 1985
- KÜÇÜK SANAT KOOPERATİFLERİNE AİT İZAHNAME, Ankara, Sanayi Bakanlığı, Küçük Sanatlar Dairesi Yayını, 1967
- TARIM SATIŞ KOOPERATİFLERİNİN SORUNLARI VE ÇÖZÜM YOLLARI, Ankara, Türk Kooperatifçilik Kurumu Yayını, 1980

YUSUF EKINCI

SUMMARY

It won't be incorrect to tell that most of the people in Turkey don't know the basic principles of co-operation. Furthermore, some of the people who are members of co-operatives don't also know them.

Even if it has a long historical background, reasons of the co-operation education haven't been able to spread are lack of co-ordination and collaboration among the institutions and organizations of which their works are to spread the co-operation knowledge and information to the people by popular education.

In Turkey most of the activities of popular education has been carried out by the Popular Education Centres. Through these centres haven't been equipped at desired level, the centres organized in all over the cities and towns in Turkey have got the capacity to serve to the remote areas. Along with other branches, co-operation courses are organized in the Popular Education Centres. However, they are not said to be enough in respect to either the number of the participants or the programs.

The Turkish Co-operation Organization have got an extra ordinary place in the development of co-operation. On condition that our distinguished organization collaborate with the higher administrative units of Popular Education Centres by means of these centres to enlarge the co-operation education, important developments will take place in education. It mustn't be forgotten that developing the co-operation movements will be impossible unless we teach the co-operation principles to most people correctly.

EĞİTİM ve EKONOMİ

İsmail Orhan Türköz

1 – Giriş

Millî kültürümüze göre yaratılmışların en şerefli insanıdır. Diğer varlıklar ve kainat insanlığın yüzü suyu hürmetine yaratılmışlardır. Dolayısıyla bütün varlıkların sebep-i hikmeti ve bütün faaliyetlerin amacı kişiyi mutlu kılmaktır.

Mutluluk ise maddî ve mânevî kaynaklar üzerine oturtulmuştur.

Mutluluğun maddî yönünün geliştirilmesi esas itibarıyla ekonomi sistemini; mânevî yönünün geliştirilmesi de din ve ahlâk gibi sistemleri ilgilendirir. Hukuk ise her iki yöne de katkıda bulunur.

Diğer yandan ekonominin temelinde teknoloji ve teknolojinin gerisinde de bütünüyle tecrübe ve temel bilimler yer alır.

Aynı şekilde hukuk insanın adalet, nasâfet ve hakkâniyet duyguları kadar eşyanın tabiatına uygun olduğu ölçüde anlam kazanır.

Eşyanın tabiatına nüfuz ise ancak müsbet bilimlerle gerçekleştirilebilir.

Hukuk ekonomiye aykırı kurallar koyduğu ölçüde uygulanabilirliğini yitirir. Buna karşılık hukûkun olmadığı hallerde insanın gayretleri üretken alanlardan çekilerek tahribkâr alanlara yönelir.

Kişinin derûnî, dînî ve ahlâkî inançlarına aykırı bir hukuk ve ekonomi sistemi onu kendi içinde bu çatışmaya sevkeder. Çatışmanın olduğu her yerde üretim ve bütünüyle mutluluk zedelenir.

Öyleyse kişiyi mutlu kılabilmeyen ön şartı din, ahlâk, hukuk ve ekonomi gibi temel sistemler arasında bir uyum sağlamaktır.

Uyum'un sadece teorik plânda gerçekleştirilmesi önemli fakat yeterli değildir. Bunun bir davranış olarak günlük hayata da aktarılması gerekir ki bu ancak, aralarında uyum sağlanacak konularda kişinin müessir bir eğitime tâbi tutulmasıyla gerçekleştirilebilir.

Dikketlerimizi esas konumuz olan ekonomi etrafında yoğunlaştırabilmek için meseleyi yeniden şöyle ortaya koymamız mümkün olabilecektir.

Hernekadar gayri sâfi millî hasıla (GSMH) yi artırmak amacının gerisinde kaybolup gitmişse de ekonomik faaliyetlerin nihai amacı kişiyi mutlu kılmaktır. Ancak kişiyi mutlu kılan faaliyetler münhasıran ekonomik faaliyetlerden ibâret değildir. Din, ahlâk, hukuk gibi sistemler; bu sistemlerin kurulması veya bunların bir gereği olarak girişilen faaliyetler de kişi mutluluğuna katkıda bulunur.

Hangi tip faaliyetler dizisinin mutluluğa daha çok katkıda bulunabileceği hususu, zamana ve mekâna göre değişen, şahsî bir tercih meselesidir.

Bir amacın gerçekleşmesine, birbirini tamamlayan veya birbirinin alternatifi olan çok sayıda unsurun katkıda bulunduğu her durumda bunlardan hangilerinin ne oranda ve nasıl bir kompozisyon içinde bir araya getirilmelerinin daha rasyonel olduğu meselesi ortaya çıkar.

Genellikle, gayretleri, diğerlerini ihmal pahâsına, bir veya birkaç kaynak üzerinde yoğunlaştırarak optimum kompozisyonların ve maksimum tatmin sağlıyan çözümlerin bulunmasının güç olduğu bilinir.

Bu husus bizi, tatminlerin maksimize edilmesinde; kullanılan kaynakların marjinal faydalarıyla marjinal mâliyetleri arasındaki farkın eşitlenmesi gibi genel bir kuralın; din, ahlâk, hukuk, ekonomi gibi mutluluğumuza katkıda bulunan kaynaklara uygulanmasına götürür.

Bütün bunları belirtmekten amacımız yazımızın bundan sonraki bölümünde üzerinde duracağımız eğitimin öneminin, sadece ekonomiyle ilgili konulara inhisar etmeyip bütün alanlara şâmil olduğunu hatırlatmaktır.

Buraya kadar yaptığımız açıklamalardan anlaşıldığı gibi, kişi sadece bir amaç değil, aynı zamanda, diğer yaratıklardan farklı olarak akılla da teçhiz edildiği için, kendi mutluluğunun gerçekleştirilmesinin en müessir ve önemli bir aracıdır.

II - Ekonomide Eğitim Hizmetlerinin Rolü

Ekonomik kalkınmanın, bunun bir neticesi olarak kişi refah ve mutluluğunun artırılmasının ön şartlarından birisi, bütün kaynakların seferber edilmesi ve seferber edilen her bir kaynağın en müessir bir şekilde değerlendirilmesinin sağlanmasıdır.

En önce mobilize edilmesi gereken kaynak da insan kaynağıdır. Bir müteşebbisin yaratıcı ve yönlendirici gücü devreye girmeksizin tabîî kaynakların ve sermaye kaynaklarının tek başlarına ne kendilerini ne de kendilerinin dışında kalan diğer kaynakları seferber edip değerlendirmeleri söz konusu olmadığı halde, insan kaynağının önce kendisini daha sonra da diğer kaynakları harekete getirip değerlendirmesi mümkün olabilmektedir.

Aslında ekonomi, belirli bir zaman ve mekân kesiminde fiilî ihtiyaçlarla, mevcut imkânlar arasında denge kurabilme ilmidir.

İhtiyaçlarla imkânlar arasındaki nisbet de izâfîdir. Geniş bir mekân ve zaman perspektifinde veya kendine has terminolojisiyle, uzun vâdede ne ihtiyaçların ne de imkânların bir sınırı vardır. Bir bakıma ekonomi bilimini şimdiye kadar alışageldiğimizden farklı olarak, sınırsız ihtiyaçlarla sınırsız imkânlar arasında denge kurma sanatı olarak tanımlamak daha doğru ve son gelişmelere uygun görülmektedir.

İhtiyacı giderilecek nüfus ve ihtiyaçların sayısı arttıkça kullanılan kaynakların sayısı ve kullanım oranları da artmaktadır.

Bizim esas amacımız ihtiyaç sayısını veya buna bağlı olarak kaynak kullanımını çoğaltmak olmayıp kişi mutluluğunu artırmaktır. Bunu sağlamanın yollarından birisi de ihtiyaçların karşılanma oranını yükseltmektir. Bu durumda acaba mutlu olmanın çarelerinden birisi de ihtiyaçları sınırlı tutma mıdır diye sormak mümkün olabilecektir.

EĞİTİM VE EKONOMİ

Dünyada tek başına veya diğer milletlerden uzak yaşamış veyahut da, ihtiyaçların çeşitliliği ve bunları karşılama oranının yüksekliği yönünden, dünya milletleri arasında ön sırayı işgal etmiş olsaydık bu suale müsbet cevap vermek mümkün olabilecekti.

Nitekim A.B.D.nde zaman zaman sıfır büyüme hızının savunulduğu ve taraftar topladığı; refah düzeyini yükseltmiş milletlerin ekonomik büyümeyi sürdürmesinin, şişman bir insanın kilo almaya devam etmesine benzetildiği görülmüştür.

Ama diğer ülkelerle yakın ve çeşitli temaslar içinde bulunan ülkemizde hem fiilen hissedilen ihtiyaçların karşılama oranlarının düşük bulunduğu hem de bunların sayısının ekonomisi ileri ülkelerdekine nazaran daha az olduğu bilinmektedir.

Kendi insanımızı diğer milletlerin sahip olduğu imkânlardan mahrum kalmasına rıza gösteremeyeceğimiz için, kendi açımızdan bizim, milletlerarası sıralamada en ön sırayı alana kadar ne mevcut ihtiyaçları karşılamaktan ne de onlara yenilerini ekleyip onların da tatmin çarelerini aramaktan, yani ekonomik kalkınmamızı sürdürmekten çekinmek gibi bir imkanımız mevcuttur.

Ancak burada üzerinde durulması gereken bir husus vardır. O da mutluluğumuzun marjinal bir müsbet veya menfi katkıda bulunmasına rağmen, metot yetersizlikleri yönünden, zahiri olarak refahı artırıyormuş gibi gözükken hususlara kaynak tahsisinde bulunmaktan sakınmamız gereğidir.

Meselâ ülkemizde uyuşturucu, içki, sigara tüketimi, buna bağlı olarak hastalık oranları ve tedavi giderleri arttıkça GSMH da artacak, GSMH yı insanımızın mutluluğunun bir göstergesi olarak aldığımız takdirde, ki bu gün böyle yapılmaktadır, sıkıntı kaynaklarımız mutluluk vesilesiymiş gibi karşımıza çıkacaktır.

Dolayısıyla mevcut ihtiyaçları giderirken veya yeni ihtiyaçları tahrik edip günde getirirken hassas davranmak fert ve/veya toplum olarak gücümüzü azaltıcı konuları bir ihtiyaç haline getirmekten sakınıp gücümüzü artırıcı şeylerin ihtiyaç halinde günde getirilmesine öncelik vermek gerekmektedir.

Kişinin mutluluğu sadece hâlin iyi oluşundan değil, biraz da geleceğin iyi olacağı umudundan kaynaklanmaktadır. İleriye iyimser bir gözle bakabilmenin şartı halde düzenli ve güçlü olmak ve bu düzen ve gücün dâhilî zâfiyet ve hâricî tehditlere karşı korunabileceğine inanmaktır.

Bu bakımdan mevcut ihtiyaçların karşılanması ve müstakbel ihtiyaçların tahrikinde sadece ferdi refah ve mutluluğu hedef almak yerine, ferdi refah ve mutluluğa da katkıda bulunurken, sosyal dayanışmayı artıran ve devleti güçlü kılan hususlara da ağırlık vermek gerekmektedir.

Kişinin mutluluğunun biricik kaynağı kendini mutlu kılan durum ve gelişmeler değildir. Kişinin başkalarının mutluluğundan da mutluluk duyabilecek bir anlayış ve ruh haline kavuşturulması gerekir. Bu sayede, kaynak kullanımında, tatmin edilmiş kişiler açısından bakarak yeni ihtiyaçların tahriki kadar, muhtaç kişiler açısından bakarak mevcut ihtiyaçların karşılanmasına da gereken öncelik ve ağırlık verilebilecektir.

Bütün bu hususlara temas etmekteki amacımız; bir yandan kaynak kullanımında öncelikleri belirlerken değişik mekânlarda yer alan, hâlde mevcut ve yakın gelecekte ortaya çıkması muhtemel, ihtiyaçların birlikte mütâleâ edilmesi gereğine; diğer yandan önceliklerin tesbitinin bir tercih meselesi olduğuna, tercihlerimizi de terbiye ve eğitim sistemlerimizin yönlendirip sınırladığına işaret etmektir.

Kaynak seferberliğinde ilk önceliği alan insan unsuru, en kısa zamanda, en büyük oranda, en uygun tarzda ve en uygun yerde nasıl kullanılabilir, diğer bir ifade ile azami ölçüler içinde ne şekilde değerlendirilecektir?

Kendi kendini geliştirmek, başkalarında olmayan meziyetlerle teçhiz etmek, ilerleme imkânlarını sağlamak kadar kişi mutluluğuna katkıda bulunabilecek başka bir yol mevcut değildir. Kişinin en çabuk, en kolay yoldan geliştirilmesi için ise onun istidatlarının belirlenmesi yani tanınması gerekir. İlk yapılacak iş budur.

Ancak istidatları istikametinde geliştirilen kişinin, yaşadığı çevrede hissedilen bir ihtiyacı gideremediği sürece, bir kabule mazhar olması söz konusu edilemeyecek ve dolayısıyla kendi istidatları istikametinde geliştirilmesinin bir yararı olmayacaktır. Öyleyse yapılacak ikinci iş, kişinin hizmet vereceği çevrenin tanınması, orada hissedilen istihdam ihtiyaçlarının belirlenmesidir.

Çevrede duyulan ihtiyaçlarla ferdf istidatlar arasında bir uyum sağlanması muhakkak ki sevinilecek bir şeydir, fakat yeterli değildir.

Çevrede, belirli istidatlara ihtiyaç gösteren istihdam imkanı sınırlı, fakat bu istidada sahip kişi sayısı çok olursa durum ne olacaktır? Ortada iki alternatif vardır. Birincisi, istihdam imkânını vakıa olarak kabul etmek ve birinci derecede bu istidada sahip kişilerin en iyilerini bu istihdam alanında değerlendirerek geri kalanları ikinci istidat alanlarına kaydırmaktır. İkinci alternatif, istidadı esas alarak bir takım tedbirlerle bu tip istihdama duyulan ihtiyacı tahrik etmek veya bu istihdama ihtiyaç duyan yeni mekânlarla temas kurarak çevreyi genişletmektir.

Tabiatıyla mesele burada ortaya konduğu kadar basit değildir ve değişik seviye ve kategorilerde çok sayıda ayrıntının gözönüne alınmasını ve çözümlenmesini gerektirmektedir.

Bizim bu kısa açıklamalardan:

İnsan gücünün seferber edilmesinin ilk şartı, kişinin ve ayrıca hal ve geleceği ile onun yaşayacağı çevrenin tanınması ve genişletebilmesidir sonucunu çıkarmamız mümkün olabilecektir.

Kişinin çevrenin kabulüne mazhar olacak konularda bir veya birden çok istidada sahip olması sevinilecek bir husus olmakla beraber tek başına yeterli değildir. Ayrıca bu istidatları sonuna kadar geliştirmek için kişinin uygun yer ve zamanda, uygun kişiler tarafından uygun bir tarzda eğitime tâbi tutulması da gereklidir.

Hal böyle olunca bizim; insan gücünü harekete getirmenin ikinci şartı, kişi istidatları ve çevre ihtiyaçlarına uygun bir eğitim sağlanmasıdır sonucuna varmamız mümkün olacaktır.

EĞİTİM VE EKONOMİ

Eğitimin çevreye uygunluğunu sağlamak demek her şeyden önce çevreyi tanımak demektir.

Çevre kavramı birden ziyade boyutu olan bir kavramdır. Bunlardan birincisi sosyal boyuttur. Bu boyut iktisadî, hukûkî sistemler ile sosyal yapı ve beşerî kaynaklarla ve bu kaynaklar arasındaki iş gücü alışverişiyle, yani, insan gücünün seferber edilmesiyle yakından ilişkilidir. İkincisi ise tabîî boyuttur. Bu boyut bizi tabîî kaynaklara, onların insangücü marifetiyle seferber edilmesine bu seferberlik sonucu daha çok insangücünün değerlendirilmesi gibi helezonal bir gelişmeye götürür.

Tabîî çevreyi tanımak toprağı, suyu, iklimi, bitki örtüsünü ve yeraltı servetleriyle onun tabiiyatına, yapısına nüfuz etmek demektir. Bu yapıya nüfuz edebilmek için bir-biriyle ilgili bir takım hadiselerin tasnif edilmesi, aralarındaki ilişkilerin ortaya konması gerekir ki bu da temel, tabîî ve tecrübî bilim dallarında yoğunlaşan bir eğitimle gerçekleştirilebilir.

Beşerî çevre mevcut ihtiyaçlar, tabîî çevre ise bunların giderilmesi ve yeni ihtiyaçların hangi yolda tahrik edilmesi gerektiği konusunda bizi yönlendirir.

III – Eğitim Hizmetlerinde Ekonominin Sağlanması

Herhangi bir konuda ekonominin sağlanması demek belirli bir kaynaktan âzamî faydanın sağlanması veya aynı faydanın asgarî kaynak kullanımıyla gerçekleştirilmesi; kaynak kullanımının optimize edilmesi demektir.

Eğitim hizmetlerinde ekonominin sağlanmasını tartışabilmek için önce bu hizmette kullanılmakta olan kaynakların bir dökümünü yapmak gerekmektedir.

Bu kaynakları:

- 1- Eğiticiler,
- 2- Eğitilenler,
- 3- Fiziki Tesisler

olmak üzere başlıca üç ana gurubta toplamak mümkündür.

Eğiticilerin yani öğretim elemanı mevcudunun en iyi şekilde değerlendirilmesi için herşeyden önce, bunların kendilerinden başkasının yapamayacağı işlerde ve en çok arzulu buldukları konularda çalıştırılmaları gerekir.

Bunun mânâsı bunları idari ve yardımcı personelle yapılabilecek işlerle ve mümkün olan hallerde imtihan kağıdı okumak gibi tâlî görevlerle meşgûl etmemektir.

İkinci olarak hem günün saatleri, haftanın günleri ve senenin ayları itibarıyla hem de yaş haddi bakımından bunların hizmet arzedebilecekleri süreyi âzamiye çıkarmak, fakat taşıyamayacakları kadar yük yükleyerek verimlerinin düşmesine de meydan vermemek icâbeder.

Bir çok durumlarda bu kadro üzerinde büyük yatırımlar yapılmakta fakat, bu yatırımların tam anlamıyla değerlendirilebilmesi için gerekli olan cüz'î marjinal masraflardan içtinab edildiği için bütün bunlar âtil bırakılarak ve büyük israflara sebep olunmaktadır. Her türlü bilgi ve hüneri iktisab eden bir araştırmacının, çok mütevazî im-

kânlarla yürütülebilecek bir araştırmayı; tahsisat, daha kötüsü harcırah yokluğundan, yürütememesi buna güzel bir misal teşkil etmektedir.

Çoğu zaman öğretim üyelerinin bir kaç günlük seyahatlere, gerekli alt yapıya sahip oldukları için, onların yeni gelişmelere kısa sürede intibaklarına ve mevcut bilgi ve tecrübelerini buna göre yeniden düzenlemelerine, yâni verimlilik derecelerini arttırmalarına imkân bahşetmekte, fakat kendilerine bu imkân sağlanamamaktadır.

Yukarıda eğitim elemanlarının münhasıran kendileri tarafından yapılması gereken işlerde çalıştırılmaları ve taşıyabilecekleri kadar yüklenmeleri gereğine temas etmiştik. Bunun yerine getirilmesi için her şeyden önce öğretim kadrosunun genişletilmesi gerekmektedir.

Bir öğretim kadrosunun kurulması çok uzun vâdeli bir iştir. Fakat bu kadronun işleyip değerlendireceği kaynak en verimli ve müessir kaynak olan insan ve zaman kaynağıdır. Aşağıda biraz daha ayrıntılı olarak belirteceğimiz gibi gerek insan gerek zaman kaynağı stoklanması mümkün olmayan akışkan bir kaynaktır. Heder olmasına mâni olmak için anında değerlendirmek gerekmektedir.

Dolayısıyla bu kadronun kurulması için en uzun süre beklemek ne de gecikmeleri tecviz etmek mümkündür. Öyleyse ne yapmak gerekmektedir.

Yapılacak ilk iş mevcut öğretim kadrosunu muhafaza etmektir. Halen cüz'i bir fedakârlıkla Türkiyede tutulabilecek olan bazı kıymetli öğretim üyelerinin bu yapılmadığı için büyük paralarla yabancı üniversitelere geçtikleri; diğer yandan bunların yerine, bunlardan esirgenen paranın bir kaç misli ödenerek, daha düşük kaliteli yabancı öğretim elemanlarının alındığı görülmektedir.

İkinci olarak bir şeyin verimliliğinin sadece faydalılığıyla değil, aynı zamanda bu faydanın mâliyetiyle ölçüleceğini de hatırlayarak değişik alternatif imkânlar üzerinde durmak icab etmektedir.

Akla ilk gelen husus, üniversite dışında, kamu sektörü ve özel sektörde bulunan, yetmişmiş personelin uygun şekilde değerlendirilmesidir. Bu kaynağın cüz'i gayretlerle ve hemen hemen sıfır yatırım mâliyetiyle devreye sokulması mümkündür. Yapılacak iş bunların üniversiteye intibaklarına imkân hazırlamak, kendilerine pozisyonlarıyla mütenasib bir imkân ve itibar sağlamak, meselâ ders saati başına gerekirse üniversitenin kendi elemanlarına ödediğinin bir kaç misli ücret ödeyerek bunları değerlendirmektedir.

Üniversite, ayrıca bir sâbit yatırım külfetine girmediği; sağlık hizmetleri, sosyal güvenlik tedbirleri ve çalışmadıkları zaman herhangi bir ödeme yapmadığı için mümkün olan hallerde bunların istihdamı, bu şartlar altında bile, en ucuz çözüm olacak; bu personelin, genişçe bir zaman kesiminde kazandıkları tecrübeleri, yani fiilî hayatı üniversiteye taşınmaları mümkün olabilecektir.

Bir baraj inşaatını kitaptan okuyup öğreten hocayla okuyup öğrenen, yapıp gösteren hocanın talebeye verebilecekleri elbette birbirinden farklı olacaktır.

Bu konuda yapılacak en önemli iş ise ülkemizdeki okullaşma oranındaki artış ve

nüfus projeksiyonlarını dikkate alarak gelecek on veya on beş yıl için, değişik dallarda ihtiyaç duyulabilecek öğretim elemanı kadrosunu yetiştirmek üzere ana plân hazırlamaktır.

Meselâ tamamına; yurtdışında, doktora düzeyinde, dört yıllık eğitim sağlayacağımızı kabul ettiğimiz 5.000 kişilik bir kadroya, ders yılı başına 7,5 milyon T.L. lik bir masraf hesabıyla yapılabilecek toplam yatırım:

$4 \times 7.500.000 \times 5.000 = 150.000.000.000$ T.L. na veya 150 – 200 km. lik bir oto yolun mâliyetine eşit olacaktır. On binlerce km. lik bir yol ağı içinde 150 – 200 km. lik bir oto yolun varlığı veya yokluğu hissedilemeyeceği halde yerli yerince eğitilmiş ve yerli yerince istihdamı sağlanabilmiş 5000 kişilik bir öğretim elemanı kadrosuyla üniversitelerimizin belirli bir mesafe katetmeleri ve millî varlığımızın kaynağını oluşturan gençlerimizin biraz daha iyi yetiştirilmeleri sağlanabilecektir. Daha sonraları bunlar kendilerinin yetiştirilmesi pahâsına yapımından vaz geçilen yolların bir kaç katını Türk Milletine kazandırabileceklerdir.

Eğitim hizmetlerinde kullanılan ikinci ve en büyük kaynak, bu hizmetlerin ham maddesini teşkil eden, eğitilenler yani öğrencilerdir.

Bu nadide kaynağın önemini ortaya koyabilmek için kaynakların sınıflandırılmasına ve değerlendirilme önceliklerinin tesbitine yarıyan kıstaslara ait bir kaç söz söylemek yerinde olacaktır.

Ekonomi literatüründe kaynakları:

a) Stok haldeki kaynaklar; b) Akışkan kaynaklar olmak üzere ikiye ayrılabilir. İsminden de anlaşılacağı gibi stok kaynaklar kullanıldıkça biter fakat kullanılmadığı müddetçe oldukları gibi kalırlar. Buna karşılık akışkan kaynaklar kullanılsın kullanılsın kaybolup giderler. Yani, anında kullanılmadıkları takdirde onların bir daha kullanılması mümkün olamaz.

İnsan kaynağı ve insanın zamanı da birer akışkan kaynaktır. Dolayısıyla ya anında değerlendirilecek ya da bir daha geri gelmemek üzere heder olup gidecektir. Herhangi bir kaynağı, hele insan kaynağını heder etmekse aklın alacağı bir iş değildir.

Kezâ, yatırım öncelikleri ya yapılan yatırımların verimliliğine ya da tehirinin kâbil olup olmadığına göre belirlenmektedir. Tehiri kâbil olmayan yatırımların daha az verimli bile olsa, tehiri mümkün olanlardan önce ele alınması gerekmektedir. İnsan üzerine yapılan yatırımlarsa sadece tehiri mümkün olmıyanlar arasında mütalea edilmekle kalmamakta, ayrıca, en verimli yatırımlar arasında yer almaktadır.

Öyleyse insan gücü, zamanında değerlendirilmeli, çağında eğitilmelidir.

Üniversite kapısına dayanan herhangi bir gencin; ne herhangi bir gerekçeyle öğretim ve eğitimden mahrum edilmesi ne de istidatlarına ve ülke şartlarına uygun olmıyan bir dalda güyâ eğitiliyormuş gibi gösterilerek zamanın heder edilmesi makul görülebilecektir.

Daha önce de belirttiğimiz gibi bu kaynağın seferber edilmesinin ilk şartı eğitilmesi, bu seferberliğin verimli ve müessir olmasının ön şartı da bu eğitimin kişi istidat-

larına ve çevre ihtiyaçlarına uygun olmasıdır.

Genç insan gücü kaynağının, eğitim süresince, müessir bir şekilde değerlendirilebilmesinin bir diğer şartı da eğitim süresinin herkesin kabiliyetine göre ayarlanabilmesidir.

Herhangi bir fakültenin birinci sınıfına kaydedilen 500 kişinin yetenekleri birbirlerinden az veya çok farklılık gösterecek, dolayısıyla her birinin bu fakülteden mezun olabilmek için alınması gerekli dersleri öğrenme süreleri birbirinden farklı olacaktır. Hâl böyle olunca her öğrencinin eşit zamanda mezun olma durumunda kalması, yetenekli öğrencilerin zamanlarının israfına; yetenekleri sınırlı öğrencilerin zorlanmalarına, daha kötüsü başarısızlığa uğrayarak zaman dâhil harcadıkları her türlü kaynağın heder olmasına sebep teşkil etmektedir.

Burada üzerinde durulması gereken bir diğer husus, istidatlarına uygun aynı dalı seçmiş olan öğrencilerin hem yeteneklerinin, hem de mezun oldukları zaman istihdam edilecekleri işlerin standard olmayıp birbirinden farklılık arzemesidir. Bunların yetenekleri ve istihdam şartları farklı olacaksa görecekları tahsilin standard olmasının bir anlamı yoktur.

Dolayısıyla aynı eğitim müessesesinde, istihdam şartlarına ve istidatlara paralel olarak, farklı formasyonlara sahip olabilme imkânları yaratılmalı ve çalışma hayatında öğrenim sırasında alınan bilgilerinin daha geniş bir bölümünün değerlendirilmesine imkân hazırlanmalıdır. Bunun gerçekleştirilebilmesi için de bir fakültede, mezun olabilmek için gerekli sayıdaki derslerin bir kaç katı kadar, alternatif dersler okutulabilmelidir.

Bu yolla bir öğrencinin uyum sağlayamadığı bir ders yüzünden başarısızlığa uğraması önlenebilecek, onun yerine onun kadar yararlı bir başka ders almasına imkân yaratabilecektir.

Bir adım daha ileri giderek, bir öğrencinin bir fakülte veya yüksek okuldan mezun olabilmesi için olması gereken dersleri o fakülte veya yüksek okulda okutulan derslere inhisar ettirmek, alternatif olarak benzer veya ilgili fakülte veya okullardaki derslerden uygun görülenleri de almasına ve formasyonlarını daha da farklılaştırmalarına imkân hazırlamak mümkün olabilecektir.

Hatırlanması gereken bir başka husus da öğrencinin başarılı olduğu her ders, ders gurubu veya sınıfla ilgili hakkının mahfuz tutularak başarısız olduğu ders, ders gurubu ve sınıftan dolayı heder olmasının önlenmesidir. Bu açıdan bakıldığında bir dalda yapılan tahsilin ön lisans, lisans, yüksek lisans, doktora olarak ayrılmasını; yüksek lisans da başarısız olabilecek öğrencinin ön lisans ve lisans diplomalarının mahfuz tutulmasını iyi bir başlangıç saymak ve bu istikamette daha da ileri gidilmesini teşvik etmek gerekmektedir.

Eğitim hizmetlerinde kullanılan üçüncü kaynak ise fizikî tesislerdir. Dershane, atölye, lâbaratuvar, uygulama çiftlikleri, staj yapılan iş yerleri, konferans salonları, idare binaları, kütüphaneler, yatakhaneler, çalışma salonları, dinlenme yerleri, spor tesisleri ve diğer sosyal tesisler bu gurup içinde mütâleâ edilmektedir.

EĞİTİM VE EKONOMİ

Bu tesisleri veya bunlar için kullanılan kaynakları verimli kullanmanın ilk şartı, bunların maksada uygun ve yeterli olabilecek tarzda plânlanması, en kısa zamanda inşa, temin veya tesis edilerek devreye sokulmasıdır.

Bunların verimli kullanılmalarının ikinci şartı zaman ve hacim olarak tam kapasite ile değerlendirilmeleridir.

Bir fabrikanın, bir vardiya yerine iki vardiya çalıştırılması suretiyle üretim birimine düşen sabit masrafların azaltılması, yani, o fabrikanın daha verimli kullanılmasının sağlanması gibi, bir eğitim müessesesine ait fizik tesislerde ikili öğretim yapılması suretiyle öğrenci başına düşen sabit tesis masraflarının düşürülmesinde bu fizik tesislerin daha verimli ve müessir kullanılmasına imkân bahşedecektir.

Aynı fizikî tesislerde çifte tedrisat yapılmasının mümkün olmadığı hallerde bile; lâbarotuar, atölye, kütüphane gibi tesislerin kullanıldıkları saatlerin artırılması, belirli saatlerde dersane olarak kullanılan mekânların o saatlerden sonra çalışma salonu olarak değerlendirilmeleri bile bu tesislerin verimlilik ve müessiriyetin büyük ölçüde artıracaktır.

Bir ziraat, orman veya veteriner fakültesinin, arsa fiyatlarının çok yüksek olduğu büyük şehirlerin merkezi yerlerinde değil de küçük fakat maksada elverişli yerleşim yerlerinde kurulması hem işin mâhiyetine daha uygun hem de daha ucuz olacaktır.

Kezâ, ziraat ve veteriner fakültelerinin dünkü adıyla Devlet Üretme Çiftlikleri ve haralarda, bugünkü adıyla devlet tarım işletmelerinde kurulmaları hem bunların kuruluş maliyetlerinin düşürülmesine hem de verilen eğitimin kalitesinin yükseltilmesine imkân bahşedecektir.

Bu cümleden olarak eğitim ve öğretim kurumlarının büyük veya küçük şehirlerde kurulmasını mütâleâ ederken büyük şehirlerde, kampüs alanının dışında, mevcut imkânların değerlendirilmesi kadar küçük şehirlerde geliş-gidiş sırasında tasarrufu edilecek zaman da göz önünde tutulmalıdır.

IV – Eğitim Hizmet ve Külfetlerinin Sektörler ve Kişiler Arasında Dağılımı

Bu başlık altında incelenmesi gereken ve pratik bakımdan önem arzeden ilk konu, eğitim ve öğretimin bedava mı yoksa paralı mı olması; şâyet paralı olacaksa devletin bu konuda yaptığı masrafların tamamının mı yoksa bir kısmının mı tahsil edileceği hususudur.

Bu konuda uygulanacak olan genel kural bir tesis veya hizmetten yararlananların o tesis veya hizmetin bütün masraf ve külfetlerine katlanmalarıdır. Bunun mukabili de her hangi bir konuda çaba sarfedenlerin bu çabalar sonucu ortaya çıkan her türlü fayda ve semereler üzerinde münhasır bir tasarruf hakkına sahip olmalarıdır.

Genel kural böyle olunca eğitimin bedava mı yoksa paralı mı olması gerektiği meselesine açıklık kazandırabilmek için şu ara suallere cevap vermek gerekmektedir.

Fakülte ve yüksek okullarda verilen öğretim ve eğitimden münhasıran buralarda okuyan öğrenciler mi yoksa heyeti umumiyesiyle ülke ve millet mi yararlanmaktadır?

Fakülte ve yüksek okullarda okuyan öğrenciler bu öğrenim ve eğitim için sarfettikleri çabalar sonucu doğan bütün faydalar üzerine münhasır bir tasarruf hakkına sahip olabilmekte midirler?

Fakülte ve yüksek okullarda öğrenim ve eğitim gören öğrencilerin ve devletin bu amaç için harcadıkları zaman ve diğer imkânlar, bunların iş hayatına atıldıktan sonra bu eğitim ve öğrenimden dolayı elde ettikleri ilâve kazançlarla geri alınabilmekte midir? Alınabiliyorsa geriye kalan net fayda nedir? Öğrenim ve eğitimi cazib kılacak miktarlarda mı yoksa ihmal edilebilecek büyüklüklerde midir? Bu tahsil sonunda öğrencilerin ulaştıkları gelir düzeyi devletin yaptığı masrafları geri ödemelerine yeterli olacak mıdır?

Bu sonuncu suale, daha doğrusu soru gubuna, verilecek cevabın menfi olması hâlinde ne buralarda yapılan öğretim ve eğitimin devamı ne de bu amaçla yapılan masrafların öğrencilerden tahsili için mâkul bir sebep bulunabilecektir. Cevabın müsbet olması hâlinde öğrencilerin devletin bu tahsil için yaptığı masrafları, mâkul şartlar altında, kısmen veya tamamen, geri ödemeleri, zarûri olmamakla beraber makûl olabilir.

Fakülte ve yüksek okullarda okuyan öğrenciler bu öğrenim ve eğitim için sarfettikleri çabalar sonucu doğan bütün faydalar üzerine münhasır bir tasarruf hakkına sahip olmaktadır sorusuna verilecek cevap menfi olacaktır.

Bir hekim gördüğü tahsil sebebiyle bir kişinin hayatını kurtardığı zaman hayatı kurtarılan kişiden o hekimin esiri olması ve ömrünün kalan kısmını ona hasretmesi beklenmemekte, sadece hekimin ücretini ödemesi istenmektedir. Hayatı kurtarılan kişi de ayrıca cemiyete olumlu hizmetler arzetye devam etmektedir.

Boğaz köprüsünün inşaatında çalışan teknik personele eğitim-öğretim süresince harcadıkları her türlü çabayı karşılayabilecek miktarda maktu bir ücret ödeneceği yerde, köprü gelirinden katkıları oranında bir pay verilmiş olsaydı, bu pay, zamanın seyri içinde, kendilerine ödenen maktu ücretin defalarca üstünde bir gelir sağlayabilecekti.

Bu gibi, öğretim ve eğitim için harcanan çabalar sonucu elde edilen faydaların, hem öğrenci yönünden hem de bütünüyle cemiyet yönünden, katlanılan külfetleri haklı çıkardığı hallerde durum ne olacaktır? Faydanın çoğu kime gidiyorsa eğitim ve öğretim külfetlerinin tamamına onun katlanması mı, yoksa öğrenciyle devlet arasında makul oranlarda paylaşılması mı istenecektir? Kanatımce her ikisi de mümkündür. Dolayısıyla bu hususa ferdin ve devletin sorumluluklarıyla imkânları dikkate alınarak mâkul bir çözüm getirmek uygun olacaktır. Fakülte ve yüksek okullarda öğretim ve eğitimden münhasıran buralarda okuyan öğrenciler mi yoksa heyeti umûmiyesiyle ülke ve millet mi yararlanmaktadır sorusuna verilecek cevap her ikisi de olacak bu durumda eğitim ve öğretim külfetlerine kimin katlanması gerektiği konusunda yukarıda verilen cevap tekrar edilecektir.

Sonuç olarak; uygun bir eğitimin hem kişiye hem de bütünüyle topluma büyük yararlar sağlıyabilmesi dolayısıyla öğretim ve eğitimin paralı mı yoksa bedava mı olma-

EĞİTİM VE EKONOMİ

sı gerektiği sorusuna hukûkî açıdan verilebilecek cevap, katlanılan masrafların, toplum ve kişinin elde ettikleri yararlar oranında, kişiyle devlet arasında paylaşılması istikametinde olacaktır.

Politik açıdan bu suale verilebilecek cevap ise kişinin ödeme gücüne ve devletin yapması gereken işlere karşılık sahip bulunduğu imkânlarla, yani, ilâve gelir kaynaklarına ihtiyaç duyup duymadığına bağlı olacaktır.

Bu durumda Türkiye şartlarında, esas itibarıyla, maksada uygun bir eğitimin paralı olması gerektiği sonucuna varılabilecek, fakat bu sonuca dayanılarak ödeme gücü olmayanların eğitim ve öğretim imkânından mahrum bırakılmaları gibi diğer bir sonuca varılmasına imkân verilmemesi gerekecektir. Zira bu durumda hem mahrum bırakılan kişi hem de bütünüyle toplum büyük ölçüde zarara uğrayacaktır.

Öyleyse, ödeme gücü olmayanlar için ya bazı muafiyetlerin getirilmesi veya bunların ödemelerinin, bu güce sahip olabilecekleri, ileri bir tarihe bırakılması îcâbedecektir.

Eğitimin bedava mı yoksa paralı mı olması gerektiği konusuna bu şekilde temas ettikten sonra tartışılması gereken diğer bir husus, prensip itibarıyla paralı olması gereken eğitim için öngörülen ödemelerin peşin mi yoksa vâdeli mi yapılacağıdır.

Kanaatımca her iki imkânı da açık tutmak, peşin ödeme gücü olanların hemen ödemelerini teşvik etmek, bu güce sahip olmayanlara öğretim bedelinin tamamını ilerde ödeme imkânı vermek gerekmektedir.

Öğrencilerin büyük bir kısmının tahsil döneminde ödeme imkânından mahrum olmaları sebebiyle devletin önemsiz bir tahsilât yapabilmesi ihtimali karşısında başvurulacak başka bir yol mevcuttur. O da daha önce devlete hiç bir bedel ödemeksizin yüksek tahsil yapan kişilere belirli bir süre için, bürüt mesleki gelirleri üzerinden belirli oranda bir vergi tarh etmektir.

Bu münasebetle tartışılması gereken bir başka husus, öğrenim ve eğitimin münhasıran devlet eliyle mi yoksa hem devlet hem de özel sektör mârifetiyle mi gerçekleştirilebileceğidir. Kanaatımca, hangi düzeyde olursa olsun, özel sektörün, paralı veya parasız, öğretim ve eğitim hizmetlerine katkıda bulunmasına imkan bahsedilmelidir.

Genel olarak kâr amacı gütmekle beraber, özel sektörün başka saiklerle de hareket ettiği görülmekte, ülkemizin ekonomik durumu iyileştikçe bu eğilim güç kazanmaktadır. Miktar ve nisbeti ne olursa olsun özel sektörün, özellikle hayır gagesi güden vakıf ve derneklerin, parasız olarak eğitime katkısı teşvik edilmelidir.

Eğitim ve öğretimin prensip itibarıyla paralı olabileceği kabul edildikten sonra, özel sektörün; kâr gagesiyle de, bu alana yatırım yapması ve gençliğin daha büyük bir kesimine, daha çabuk hizmet götürülmesi mümkün olabilecektir. Kanaatımca bu tip yatırımlar da tecvîz ve teşvik edilmelidir.

Kâr gagesiyle yaptırılacak öğretim ve eğitimin kalitesinin düşebileceği ileri sürülebilecektir. Tabiatıyla bu tehlikeli ihtimal mevcuttur fakat çaresi de vardır. Devletin bir şeyi kontrol altında tutabilmesinin yegâne çaresi o işi bizzat yapması değildir. İmtihanların kontrol altında, gerekirse kamuya âit öğretim kurumlarında, hatta merke-

zi sistemle yapılması müşterinin hoşnut edilmesi amacıyla kolay sınıf geçirme ve mezun etme ihtimallerini azaltabilecektir.

İmkânı olanların paralı okullarda okumaları sonucu, imkânı olmayanların parasız okullara girebilme şansları artacaktır.

Bu yolla hiç olmazsa öğretim ve eğitim müesseseleri için gerekli fizik tesislerin kurulması kolaylaşacak ve sürat kazanabilecektir.

V – Özet ve Sonuç

Buraya kadar belirtilen hususların şu şekilde özetlemek mümkündür:

1- Yaratılmışların en şerefliisi insandır. Dolayısıyla bütün faaliyetlerin amacı kişiyi müreffeh ve mutlu kılmaktır.

2- Ekonomik faaliyetlerin amacı da kişi mutluluğuna katkıda bulunmaktır.

3- Kişiyi mutlu kılan faaliyetler münhasıran ekonomik faaliyetlerden ibaret değildir. Ekonomik faaliyetler kişiyi sadece müreffeh kılar: Refahsa mutluluğun komponentlerinden sadece birisidir.

4- Dolayısıyla, kişi mutluluğunu âzamiye çıkarmak için gayretlerimizi münhasıran ekonomik faaliyet ve düzenlemeler üzerinde yoğunlaştırmak yerine; dinî, ahlâkî, terbiyevî ve hukûkî faaliyetlerin uygun ve uyumlu bir kompozisyonu üzerinde yoğunlaştırmak daha müessir bir çözüm yolu olabilecek; Bu yolla ekonomik faaliyetlerin müessiriyetini artırmak imkân dahiline sokulabilecektir.

5- Dinî, ahlâkî, terbiyevî, hukûkî ve ekonomik faaliyetlerin amacı kişiyi sadece, bu sistemlerin meşgul olduğu teorik bilgilerle teçhiz etmek olmayıp aynı zamanda bunları günlük hayata aktarmak demektir ki bu ancak, kişilerin uygun biçimde eğitilmesiyle gerçekleştirilebilecektir.

6- Ekonomik kalkınmanın amacı olduğu kadar en müessir aracı insandır.

7- Ekonomi ilmî ihtiyaçları giderme ilmidir, kişi ihtiyaçları giderildiği ölçüde müreffeh ve müreffeh olduğu ölçüde mutludur.

Ancak ihtiyaçların yanlış istikamette ve sun'i olarak çoğaltılması refah kavramını zaafa uğratar, refah ve mutluluk arasındaki müsbet ilişki ve paralelliği bozar.

Daha çok ihtiyacın hissedilmesi, bunların daha büyük oranlarda karşılanması ve kişinin daha müreffeh olması onun daha az mutlu olmasına yol açabilir.

Bunu önlemenin şartı, kişinin ihtiyaçlarını frenlemesi bu konuda seçici olmasıdır. Bu ise bir terbiye ve eğitim meselesidir.

8- Ekonomik kalkınmanın gerçekleştirilmesinin ilk şartı bütün kaynakların seferber edilmesidir.

9- İlk seferber edilecek kaynak da insan kaynağıdır. Zira insan kaynağının diğer kaynakları mobilize etmesi mümkün ve muhakkak olmakla beraber, tabii kaynaklar ve sermaye kaynakları gibi diğer kaynakların insan kaynağını kendiliklerinden mobilize etmeleri imkan dışıdır.

10- İnsan kaynağının en büyük ölçüler içinde sefer edilmesi ve en müessir tarzda değerlendirilmesinin ön şartı onun eğitilmesidir.

EĞİTİM VE EKONOMİ

11- Eğitimin başarılı ve müessir olması, kişi istidatları ve çevre ihtiyaçlarına uygun olmasına bağlıdır.

12- Eğitim kişi ve çevreyi tanımakla başlar, kişi ile çevresi arasında giderek gelişen ve yoğunlaşan bir ilişki ve uyum sağlamayı amaç edinir.

13- Eğitilmiş kişinin çevresi büyüyor ve çevrede olup bitenlerden, bu meyanda kendi istidat ve mesleğine uygun istihdam imkânlarından haberdar olma ihtimali artar. Bu ise kişiyi hareketli kılar ve onun hareket alanını büyütür istihdamını kolaylaştırır.

14- Çevre şartlarına uygun olmayan, çevre ihtiyaçlarına cevap vermiyen bir öğretim ve eğitimin amacına hizmet etmesi, çevre desteğine mazhar olması ve dolayısıyla devamının sağlanması mümkün değildir.

15- Eğitimin, öncelikle beşerî, daha sonra da tabîî kaynaklar ve sermaye kaynaklarını harekete getirerek ekonomiye katkıda bulunmasına paralel olarak, ekonomi de, tahsis edilen kaynakların verimli ve müessir kullanımına imkân hazırlayarak, öğretim ve eğitim faaliyetlerine katkıda bulunur.

16- Eğitim kaynaklarının verimli ve müessir kullanılması demek, bu faaliyetleri gerçekleştiren öğretim ve eğitim elemanlarının, öğrencilerin ve bu amaçla kullanılan her türlü fizikî tesislerin kendilerinden âzamî fayda sağlanacak şekilde kullanılmalrı ve değerlendirilmeleri demektir.

17- Öğretim elemanlarının en iyi şekilde değerlendirilmeleri için onların münhasıran kendileri tarafından yapılması gereken işlerde, istidat ve formasyonlarına uygun konularda ve uygun düzeyde istihdam edilmeleri gerekir.

18- Bunu sağlamanın ön şartı, öğretim elemanlarının ve bunlara yardım edebilecek personelin sayısını artırmak ve bu yolla çalışma oran ve düzeylerini farklılaştırarak herkesin özelliklerine intibakını sağlamaktır.

19- Öğretim kadrosunu çoğaltıp zenginleştirmenin ilk şartı mevcutu muhafaza etmektir. Bunun ön şartı da kendilerinin itibarlarını ve bu arada gelirlerini artırmaktır.

20- Öğretim kadrosunun zenginleştirmenin ikinci şartı, özel sektörde veya kamu sektöründe mevcut yetişmiş personelden, çok özel alanlarda bile olsa, yararlanmanın çarelerini aramak ve bunun şartlarını gerçekleştirmektir.

21- Bu personel, yetiştirilmeleri için yeniden yatırım yapılması gerekmeyen, sürekli ödeme istemeyen, sağlık ve sosyal güvenlik konularında öğretim kurumlarına ek külfetler yüklemeyen, kısaca, temini ve istihdamı en kolay olan personeldir. Bunların gerçek hayatı üniversiteye taşınmaları ve üniversiteye yeni boyutlar getirmeleri mümkündür.

22- Öğretim kadrosunu zenginleştirmenin temel şartı nüfus artış ve bileşimine, okullaşma oranına ait gelişmeleri dikkate alarak öğretim kadrosu temini için bir ana plan hazırlamaktır. Zira verimli ve müessir kullanımın ilk şartı verimli ve müessir temin yollarının bulunmasıdır. Bu da bir ana plânla gerçekleştirilecektir.

23- Öğretim ve eğitim kadrosunu müessir ve verimli kullanmanın bir diğer şartı, üzerlerinde büyük yatırımlar bulunan bu kişileri değerlendirebilmek için küçük mas-

raflardan kaçmamak, tâbir câize "denizi atlayıp arıkta boğulmamaktır."

24- Öğretim ve eğitimde kullanılan ikinci ve en önemli kaynak öğrencilerdir. Bunları değerlendirmenin ilk ve asgari şartı istidatlarına, çevre ihtiyaçlarına uygun alanlarda ve zamanında eğitilmeleridir.

25- En pahalı eğitim zamanında yapılmayan ve gerektiğinden uzun olan eğitimidir.

26- Öğrencilerin istidatları sadece konu itibariyle değil, aynı zamanda, öğrenme hızı itibariyle de farklılık arzeder, öğrenci zamanının verimli ve müessir kullanılmasının şartı, her bir öğrencinin belirli bir programı tamamlayabileceği zamanın farklılaştırılması ve öğrenci yeteneklerine uydurulmasıdır. Üstün yetenekli, vasat ve gerice çocukları ihtiva etmesi muhtemel olan bir kadronun bir okulu aynı süre içinde bitirmesini beklemek bir kaç bakımdan israfa yol açmaktadır. Üstün yetenekler devam süresinin uzunluğu dolayısıyla, gerice olanlar normal sürede zorlanıp başarısızlığa uğradıkları için zaman kaybetmektedirler.

27- Öğrencilere yeteneklerine uygun olarak seçtikleri okullarda bil yeteneklerine uygun program alternatifleri verilmelidir. Bu imkân hem öğrenci potansiyelinin daha büyük bir bölümünün harekete getirilmesi, hem başarısızlığa uğrama ihtimalinin azaltılması, hem de iş alemine intibak ihtimalinin artırılması bakımından öğrenci zamanının verimli ve müessir kullanımına katkı sağlayacaktır.

28- Öğrenci kaynağını verimli ve müessir kılmanın bir başka şartı da öğrencinin başarılı olduğu ders ve programların kaderini başarısız olduklarınınkinden ayırmaktır.

Bunun için; ders, program, sınıf gibi komponentlerin kişiye ya müstakil olarak veya mümkün olduğu kadar küçük gurublar halinde, müstakilen değerlendirilecek bilgiler ve beceriler vermesi sağlanmalı, başarılı olarak bitirilen her ders veya sınıf öğrenciye bir imkân vermelidir.

Bir dalda yapılan tahsilin ön lisans, lisans, yüksek lisans, doktora şeklindeki ayırımı iyi bir başlangıçtır, ancak bu başlangıç mümkün olduğu kadar detaylandırılmamalıdır.

29- Öğretim ve eğitimde kullanılan üçüncü kaynak her türlü fizikî tesislerdir. Bunların veya bunlara tahsis edilen kaynakların verimli ve müessir kullanılmasının ön şartı, uygun yerde, maksada uygun tarzda plânlanması, inşaatlarının mümkün olan en kısa zamanda tamamlanmasıdır. Esas şartı ise hacim ve zaman olarak tam kapasiteyle kullanılmalardır. Bir üniversite veya yüksekokulun mevcut fiziki tesislerinden yararlanarak gece tedrisatının başlatılmasının, bir başka üniversitenin açılmasından çok daha kolay ve ucuz olacağını izaha ihtiyaç yoktur.

30- Eğitim ekonomisinde önemli bir konu da eğitim külfetlerine kimin katlanacağıdır.

Bir imkândan yararlananların o imkânın sağlanması için gerekli külfetlere de katlanması genel kuralı eğitim alanında da geçerlidir.

Normal şartlar altında, uygun standartlardaki bir öğretim ve eğitimden hem toplum hem de eğitilen kişi yarar sağlamakta ve bu yararların herbiri eğitim külfetinden

çok büyük olmaktadır.

Hâl böyle olunca mâkul olan çözüm, eğitim masraflarının öğrenci ile devlet arasında paylaştırılmasıdır. Fakat bu yegâne çözüm değil, olsa olsa pek çok istisnaları olabilecek bir genel kuraldır.

Öğrencinin ödeme, devletin gerekli yatırımları finanse etme gücüne göre, eğitim masraflarına müstakilen devletin veya öğrencinin katlanabileceği durumlar da mevcuttur.

31- Bir öğrencinin gerekli masrafları karşılayamadığı için öğretim-eğitim imkânından mahrum bırakılması fahiş bir kayıptır. Savunulması mümkün değildir.

32- Ödeme gücü olmayan öğrencilerin eğitim masraflarından muaf tutulması, bunun mümkün olmadığı hallerde bu ödemenin mezuniyet sonrasına ertelenmesi makul bir çözüm olabilecektir.

33- Ödemeleri tehir edilen öğrencilerin büyük bir ekseriyet teşkil etmesi devletinde yeni finans kaynaklarına ihtiyaç duyması, halinde öğrenciyi ödemeye zorlamaktansa daha önce yüksek tahsil yapmış olanlara bir vergi tarhi ve tahsili daha makul bir çözüm olabilecektir.

34- Yüksek öğretim ve eğitimde devletin karşılaşılabileceği finansman ihtiyacını azaltmak, yüksek öğretim ve eğitim müesseselerinin kuruluşunu süratlendirmek, kalitesini yükseltmek ve çok sayıda öğrencinin daha kaliteli bir eğitim görmesini sağlamak amacıyla özel sektörün; kamu yararına hizmet eden vakıflar ve dernekler, ticârî firmalar veya hakiki şahıslar marifetiyle eğitim sektörüne katkıda bulunmalarına imkân hazırlanmalı ve bu husus teşvik edilmelidir.

35- Bu gibi durumlarda eğitim kalitesinin düşmesinden endişe ediliyorsa, kamuya âit öğretim kurumlarının bu konuda gerekli denetimlerde bulunabilmesi için bir mekanizma geliştirilmelidir.

TARIM VE ORMAN İŞÇİLERİNİN SOSYAL GÜVENLİĞİ

Dr. Kadir ARICI*

ÖZET

Türkiye'de son yıllara kadar tarım ve orman kesiminde yaşayanlar sosyal güvenlik imkânından mahrumdular. Bu boşluğu doldurmak amacıyla 1983 tarihinde iki kanun çıkartılmıştır. Bu kanunlarla tarım kesiminde yaşayanlara isteğe bağlı olarak sosyal güvenlik sağlanmaktadır.

Tarım ve orman işleri niteliği itibariyle riskli işlerdir. Bu itibarla tarım ve orman kesiminde işçi olarak çalışanlar için sosyal güvenlik çok mühim ve büyük bir ihtiyaçtır. Tarım kesiminde sosyal güvenlik sağlamada mecbûrî nitelikte olan sosyal sigorta sistemini uygulamak güçtür.

17.10.1983 tarih ve 2925 sayılı Tarım İşçileri Sosyal Sigortalar Kanunu ile tarım ve orman işçilerinden sosyal güvenlik imkânından mahrum olan kesime sosyal güvenlik sağlamaktadır. Kanunun amacı tarım işlerinde hizmet akdi ile süresiz olarak çalışanlara sosyal güvenlik sağlamaktır (m.1). Sistem Sosyal Sigortalar Kurumunca idare edilecektir. Sistem sigortalılara iş kazaları, hastalık, malûllük, yaşlılık, ölüm risklerine karşı sosyal güvenlik imkânı vermektedir.

Tarım İşçileri Sosyal Sigortalar Kanunu, 2926 sayılı Tarımda Kendi Adına ve Hesabına Çalışanlar Sosyal Sigortalar Kanunu ile birlikte Türk tarım kesiminde varlığı bilinen sosyal güvenlik ihtiyacının kısmen de olsa giderilmesinde rol oynayacaktır.

GİRİŞ

Sanayileşme ile birlikte artan şehirleşme tarım kesiminin önemini nisbi olarak azaltmaktadır. Ancak tarım kesimi bütün dünyada önemini korumakta; hatta sanayileşmenin sonuçlarından da faydalanmak suretiyle bu önemini bazı durumlarda artırmaktadır.

* Gazi Üniversitesi, İktisadi ve İdarî Bilimler Fakültesi.

İktisadî ve sosyal kalkınmanın hedefi sosyal refah olduğuna göre¹; sosyal refahın sağlanabilmesi için gelir dağılımındaki adâletin sağlanması, toplumun bütün kesimlerinin iktisadi ve sosyal kalkınmanın sonuçlarından faydalanmasının temin edilmesi, sosyal güvenliğin bütün topluma yaygınlaştırılması lâzımgelmektedir. Tarım kesiminin de iktisadî ve sosyal kalkınmadan payını alması bu anlayışın bir icabı olmak lâzımdır.

İktisadî kalkınma sosyal kalkınma ile birlikte düşünülmalıdır. Özellikle tarım kesimi bakımından bu daha büyük önem taşımaktadır. Gelişmekte ve sanayileşmenin başlangıcında olan ülkeler bakımından bu daha bir önem taşır. Çünkü, düzensiz şehirleşme, şehirlere doğru artan bir iç göç ve bunun sonucunda ortaya çıkan iktisadî kayıp ve israfların önlenmesi bakımından şehirler ile kırsal bölgeler arasındaki hayat seviyesindeki farkın azaltılması gereklidir. Bunun içinde refahın bütün toplum kesimlerine ve bütün ülkeye yaygınlaştırılması îcap eder.

Türk toplumunda tarım kesiminin sahip olduğu nüfus yapısı, üretim ve kaynak potansiyeli bakımlarından taşıdığı özellikleri ile iktisadî ve sosyal gelişmeleri geçmişte olduğu gibi gelecekte de uzun bir süre etkileyebilecek bir yapıya sahip olduğu kabul edilmektedir². Türk toplumunda tarım kesimi sanayileşme ile birlikte ortaya çıkabilecek bir takım meselelerin azaltılmasında ve/veya hallinde mühim bir rol oynayabilecek yapı özelliklerini korumaktadır. İstatistikî bilgiler bu görüşümüzü destekler mâhiyettedir. Her ne kadar bucak ve köylerde yaşayanların oranı 1960 da % 68.1 iken 1980 yılında % 56'1 e inmişse de, 1980 itibariyle bucak ve köylerde yaşayanların sayısı 25.091.950 kişidir. Tarım, ormancılık, avcılık ve balıkçılıkta çalışan 12 ve yukarı yaşta faal nüfus 1975 de 11.694.513 iken 1980 de bu sayı 11.104.501 dir. Tarım kesiminde iktisaden faal nüfusun toplam nüfusa oranı 1960 da % 74.94 iken 1980 yılında % 59.95 e inmiştir.³ Bu rakamlar tarım kesiminin yerini hala koruduğunu göstermektedir Şehirlerde oturmakta ve çalışmakta olmasına rağmen tarım kesimi ile olan bağımlı hâlâ korumakta olan kesiminde büyüklüğü bilinmektedir.

Türk tarım kesiminin pek çok iktisadî ve sosyal meselesi mevcuttur. Bu meselelerden birisi de sosyal güvenlik meselesidir. Tarım ve orman işçileri tarımda faal nüfusun bir parçasını teşkil etmektedirler. Tarım kesiminde ücretli olarak çalışanların sayısı nisbeten azdır. Bu kesimde çalışanlarla ilgili gerçek rakamların tesbiti de güçtür. Ücretli olarak çalışanların sayısı 1975 yılında 1.020.615 iken 1980 de 588.646 olarak tesbit edilmektedir³.

Tarım kesiminde çalışanları sosyal güvenlikten büyük çoğunluğu itibariyle mahrum olmaları, tarım kesimimizin en mühim meselerinden birisidir. İstatistiklere bakıldığında tarım kesiminde sigortalı olanların ne kadar az olduğu görülmektedir. 1978 de bu sayı 32.376 iken 1984 de 46.952 olmuştur⁴. Sosyal güvenliğin bütün ülkeye yay-

1. TURAN, Kâmil: *Türk Tarım Toplumunun Sosyal Politika Açısından "Merkez Köy-Köyler" Projesinin Uygulama Olanakları*, Kalite Matbaası, Ankara, 1975, s. 86.
2. TURAN, Kamil: a.g.e., s.93 v.d.
3. Türkiye İstatistik Yıllığı (1985), s. 34.
3. a.g.e. s.723.
4. a.g.e. s.203.

günlüğü artırılması gerektiği son 20 yılda yerleşen yeni bir anlayıştır⁵. Pek çok iktisadî ve sosyal meseleleri mevcut olduğu bilinen tarım ve orman işçileri bakımından sosyal güvenlik ihtiyacı ve bu ihtiyacın karşılanması en önemlilerindedir⁵. Çünkü bu kesimin karşılaşmakta olduğu tehlike ve bu tehlikelerin ortaya çıkaracağı zararın büyük olduğu bilinmektedir. Tarım kesiminde çalışanlar bakımından gelir devamlılığının sağlanması ayrı bir öneme sahiptir.

Tarım kesiminde çalışan ücretlilerin çokluğuna karşılık, bu kesimde mevcut sigortalı sayısının azlığının muhtelif sebepleribulunmaktadır. Bu sebepler arasında (i) Tarım kesiminde işlerin çoğunun süreksiz işler olmaları ve ücretlilerin çoğunun bu tür işlerde çalışması; (ii) 1475 sayılı İş Kanunu m.5 ile bu kesimde çalışanların kapsam dışında tutulması; (iii) 506 sayılı Sosyal Sigortalar kanununun hizmet akdi ile çalışanları kapsamına almış olması (m.2); (iv) Tarım kesiminin mevcut sosyo-kültürel ve iktisadî yapısı yayılabilir⁶.

Tarım kesiminde mevcut sosyal güvenlik meselesinin halli için devletin bir gayret-içerisinde olduğu bilinmektedir. Bütün kalkınma plânlarında mesele ele alınmış ve çareler aranmıştır.

Bu çalışmamızda tarım kesimine sosyal güvenlik götürme çalışmalarının bir parçasını meydana getiren bir kanunu ele alarak incelemek istiyoruz. Tarım işçilerinin sosyal güvenliğini sağlamak üzere hazırlanan kanun 17.10.1983 tarih ve 2925 sayılı Tarım İşçileri Sosyal Sigortalar Kanunu adı ile kabul edilerek yürürlüğe konulmuş bulunmaktadır (R.G.20.10.1983 tarih ve 18197 sayı). Çalışmamızda önce tarım kesiminde istihdam şekilleri hakkında kısa bir bilgi verdikten sonra, yeni Kanunu ele alarak genel hatları ile değerlendirmeye çalışacağız.

1. TARIM VE ORMAN İŞLERİNDE İSTİHDAM ŞEKİLLERİ VE SOSYAL GÜVENLİK

Tarım ve orman işçilerinin sosyal güvenlik meseleleri bakımından bu kesimdeki çalışma şekilleri ve sosyal güvenlik bakımından genel durumun bilinmesi gereklidir. Tarım ve orman işlerinin de tesbit edilmesi konunun sınırlarının tesbitine yardımcı olacaktır.

5 AĞAR, Tuğrul: "Tarım Kesiminin Sosyal Güvenliği", *Tarım ve Orman İşçilerinin Sorunlarına İlişkin Çözüm Önerileri Semineri*, MFK Merkezi Yayınları 262, Ankara 1982, s. 217-224 (Seminer);

6 BÜLBÜL, Mehmet: "Tarım İşçileri, Sorunları ve Çözüm Önerileri", *Seminer*, s.13-23.

1. Tarım ve Orman İşleri Kavramı

Tarım kesimi ifadesi tarım ve orman kesimini birlikte ifade eder şekilde kullanılan bir deyimdir. Bununla birlikte tarım işi ve orman işi farklı muhtevaya sahip kavramlardır.

Orman işi kavramının farklı şekillerde yapılmış tariflerine rastlamak mümkündür. Orman işi "ormanın yetiştirilmiş, akım ve imarı, korunması ile orman ürün ve hizmetlerinin üretimine ilişkin orman içindeki işler" dir⁷. 6831 sayılı Orman Kanunu m.40'da orman işini "devlet ormanlarında kesme, taşıma, toplama, imâl, bakım, imar, ağaçlandırma, yol yapma gibi "işler olarak tarif etmektedir.⁸.

Tarım işleri ise genel anlamda tarımsal faaliyetler sırasında yapılan işlerdir. Tarım faaliyetleri "arazide yerleşmiş olan insanların, bitki ve hayvan hayatını kullanarak, doğal (genetik) büyüme ve gelişme durumunu hızlandırarak ve iyileştirerek ihtiyaç duydukları bitkisel ve hayvansal ürünleri elde etmek amacıyla giriştikleri çabaları içeren bir ekonomik faaliyet dalıdır" şeklinde tarif edildiği bilinmektedir⁹. Yargıtay tarım işini "Bir işin tarım işi sayılabilmesi için, görülen hizmetin toprağa bağlı olarak üretme, yetiştirme ve bakım hizmetlerinden birisi" olarak anlamaktadır¹⁰. Görüldüğü gibi tarım işlerinde temel faktör topraktır. Üretme, yetiştirme ve bakım gibi esas özelliklerin de toprağa bağlı olması asıldır. Yargıtay da kararlarında bu hususu dikkate almaktadır¹¹. Bu bakımdan tarım işini bitkisel ve hayvani ürünlerin elde edilmesi için toprağın işlenmesi ve hayvan yetiştirilmesi faaliyetleri olarak tarif etmek mümkündür¹².

2. Tarım ve Orman İşlerinde İşçi Çalıştırma Şekilleri

Tarım ve orman işlerinde istihdam şekilleri niteliklerinden dolayı farklılık arz etmektedirler.

A) Tarım İşlerinde İstihdam Şekilleri

Tarım işlerinde çeşitli işçi istihdam şekillerine rastlanmaktadır. Bu farklılık tarım işlerinin niteliğinden kaynaklanmaktadır. Tarım işçilerini iki ara grup içerisinde toplamak mümkündür: Bunlar devamlı işçiler ve geçici işçilerdir. Geçici tarım işçileri ken-

7 ÖZDENMEZ, Metin: "Ormanlık İşkolunda İşçi İstihdamı", Seminer, s.40-49, 40.

8 Orman işinin çeşitli tarifleri için bak.:USLUOĞLU, H. Avni: *Orman İş-Sosyal Güvenlik* "Semineri", s.179-188, s. 180.

9 TAYŞI, İsmet: "Tarım ve Orman İşçilerinin Sosyal Güvenliği" Seminer, s.196-212, s.,197.

10 Y.K.K., 11.10.1972 tarih ve E.783, K. 827 kararı; KIZILAY, Erkan: "Orman İşçilerinin Sorunları ve Çözüm Önerileri", Seminer, s.141-166, s. 145.

11 Kavram ve konu ile ilgili yargıtayın kararları için bak! ÇENBERCİ, Mustafa: İş Kanunu Şerhi, Beşinci Bası, Olgaç Matbaası, Ankara 1984, s. 147-155.

12 EKONOMİ, Münir: *İş Hukuku*, C.1, Ferdi İş Hukuku, 3. Bası, İstanbul 1984, s.67.

dileri aslında çiftçi oldukları halde zaman zaman ve geçici olarak başkalarının işlerinde işçi olarak çalışanlardır. Daimi tarım işçileri ise emeklerini sürekli olarak başkalarının emrine arz etmek suretiyle ve bu şekilde geçimini temin eden kişilerdir. Bunlar için bu suretle çalışmak bir mecburiyettir. Dâimi tarım işçilerinin bir kısmı toprağa bağlı, belirli bir yerde yerleşmiş; bir kısmı ise ikametgâhı işi ile birlikte değişir özelliktedir. Bu ikinci gruptaki işçiler hizmet akdi ile çalışan diğer kesimlerdeki işçiler gibidirler¹³.

2. Orman İşlerinde İşçi Çalıştırma Şekilleri

Yukarıda orman işlerinin tarifini vermiştik. Görüleceği gibi bu kesimdeki işler çok çeşitli özelliklere sahiptirler. Bu durum bu kesimde çalışanların istihdam şekillerini de etkilemektedir. Orman işlerindeki mevcut hizmetlerin yürütülme şekilleri şu şekilde tesbit olunmaktadır:¹⁴

- i. İş bütünüyle müteahhitlere verilmekte;
- ii. İş bütünüyle orman idaresi tarafından yapılmakta, ancak bazı işler taahhütlere yaptırılmakta;
- iii. İş bütünüyle işveren orman idâresi tarafından gündelik ücretli çalıştırılan köylülerce yürütülmekte;
- iv. Ormancılığa has bir sistemle iş bizzat köylülere "vâhidî fiyat usûlü" denilen bir sistemle yaptırılmaktadır;
- v. İş bütünüyle orman köy kalkınma kooperatiflerine vâhidî fiyat usûlü ile yaptırılmaktadır;

Bu kesimde işveren orman idâresi olabildiği gibi bir kooperatif veya bir köylü de olabilmektedir. İşçiler ise orman işinde daima veya geçici olarak çalışan ve hayatını işçilikle kazananlarla arada sırada ek gelir sağlamak için orman işinde gündelikçi olarak çalışan köylülerdir.

Orman işlerine has olan vâhidî fiyat usûlü ile çalışmada ilgililer mevcut bir şartnameye göre belirli bir zaman içerisinde belirli bir işin yapılmasını taahhüt ederler ve önceden idâre tarafından tesbit edilmiş olan birim fiyat üzerinden ücretlerini alırlar. Bu çalışma hukûkî bakımdan hizmet akdi ile istisnâ akdi arasında bir çalışma sözleşme niteliğindedir. Bedel tek taraflı olarak tesbit edilmekte ve ifânın şartnâmeye uygun olarak ile muacceliyet kasbilmektedir¹⁵.

13 ERKUL, İhsan: Türkiye 'de Ziraat İşçileri ve Bunlara İlişkin Çalışma Hukuku, İstanbul 1967, s. 23 v.d.

14 KIZILAY, Erkal: a.g.m. s. 146.

15 KIZILAY, Erkal: a.g.m. s. 159.

Özetlemek gerekirse tarım ve orman işlerinde işçi çalıştırma şekilleri şu şekilde sayılabilir: (i) Kamu kesiminde ücretli olarak çalıştırılanlar; (ii) Kamu kesiminde vâhidî fiyatla çalıştırılanlar; (iii) Tarım kesiminde daimi kadrolu çalıştırılanlar; (iv) Kamu kesiminde belirli bir süre tam gündelikle çalışıp, iş mevsiminin kapanması ile birlikte 3/5 gündelikle çalıştırılanlar (Orman işletmelerinin tamirhanelerinde çalıştırılan işçiler); (v) Özel kesimde gündelikçi olarak çalıştırılanlar; (vi) Kamu ve özel kesimde geçici olarak çalıştırılanlar; (vii) Özel kesimde elçiler ve araçlar vâsıtası ile çalıştırılanlar¹⁶. Görüldüğü gibi tarım ve orman kesiminde çalışanların büyük bir ekseriyeti geçici işlerde hizmet akdi ile çalışanlardan ibârettir.

3. Sosyal Güvenlik Bakımından Tarım ve Orman İşçilerinin Durumu

Türk tarım kesiminde sosyal güvenlik meselesinin henüz halledilmemiş bir mesele olduğunu belirtmiştik. Bu kesime sosyal güvenliğin sosyal sigorta esprisi içerisinde götürülmesi kesimin yapısı içerisinde zor olmaktadır. İsteğe bağlı sigorta ve sosyal yardım veya özel sigorta sistemi ile sosyal güvenliğin bu kesime götürülmesi daha kolay olabilmektedir. Gerek aşağıda inceleyeceğimiz 2925 sayılı Kanun gerek bu kanun ile birlikte çıkartılan 17.10.1983 tarih ve 2926 sayılı Tarımda Kendi Adına ve Hesabına Çalışanlar Sosyal Sigortalar Kanunu (RG. 20.10.1983 tarih ve 18197 sayı) bu bakımdan isteğe bağlılık esasını benimsemiş bulunmaktadır. Bu kanunla birlikte belirli bir ölçüde de olsa sosyal güvenlikteki boşluk doldurulmaya çalışılmaktadır¹⁷. Tarım kesiminde çalışmanın çoğunlukla açık havada yapılması, çalışanların gelir seviyelerinin düşük olması, beslenme yetersizliği, iş ve işyeri şartlarının kötülüğü gibi sebeplerle bu kesimde sosyal güvenlik zarfî bir ihtiyaç hâlinindedir.

A- Sosyal Güvenliğe Sahip Olan Tarım ve Orman İşçileri

2925 sayılı Kanunun kabulünden önceki dönemde tarım ve orman işçilerinin ekseriyetinin sosyal güvenlikten mahrum olduğunu bilmekteyiz. Bununla birlikte bu dönemde tarım ve orman işçilerinden bir kısmı sosyal güvenlikten faydalanmakta idiler.

1475 sayılı Kanun m.5 ile bu kanun kapsamı dışında bulunan tarım ve orman işçilerinin büyük çoğunluğu sosyal güvenlikten mahrumdular. M.5 ile iş anunu kapsamında bulunan bazı tarım işçileri sosyal güvenlik hakkından da faydalanmaktadırlar. Bunlar

16 TAYŞİ, İsmet: a.g.m. s. 204.

17. Türkiye Ziraat Odaları Birliği: "Sosyal Güvenlik ve Tarım Sektörü, TZBO yayım No. 87, Ankara, s. 53. v.d.

(i) Tarım sanatlarıyla tarım âletleri, makina ve parçalarının yapıldığı atelye ve fabrikalarda görülen işler; (ii) Tarım işletmelerinde yapılan yapı işleri; (ii) Halkın faydalanmasına açık veya işyerlerinin müstemilâtı durumunda olan park ve bahçe işleri'dir (İ.K. m.5/2 cçd)¹⁸ İş Kanunu kapsamına girmesi itibarıyla bu kesimini sosyal güvenliği sağlanmıştır.

Bu kesimin dışında kalan tarım ve orman işçilerinin bir kısmında 24.12.1977 tarih ve 2100 sayılı kanun ile sosyal güvenliğe kavuşturulmuştur. 506 sayılı Sosyal Sigortalar Kanununun 3. maddesinde değişiklik yapan bu kanun ile "orman işleri ile kamu veya özel sektöre âit tarım işlerinde ücretle çalışanlar" Kanun kapsamına alınmışlardır. (2100 s.k. m.1/A)

Bu suretle 2100 sayılı kanun ile kamu ve özel kesimde vahidi fiyatla ve elçiler vasıtası ile iş bulanlar hariç tarım ve orman işlerinde ücretle çalışan bir kesim sosyal sigorta kapsamına alınarak sosyal güvenliğe kısmen kavuşmuşlardır¹⁹.

1977 öncesi sosyal güvenlik bakımından birtakım imkânlar toplu sözleşmelere getirilen sosyal yardımlarla sağlanmaya çalışılmaktaydı. Tarım kesiminde sendikalaşma oranının zayıflığı ve yaygın olmaması, daha ziyâde kamu kesiminde gerçekleşmesi bakımından toplu sözleşmelerin de fazla bir önemi olamamıştır²⁰.

SSK da. 3/1 A da son olarak 24.10.1983 tarih ve 2934 sayılı kanun ile bir değişiklik yapılmıştır. Sonuçta tarım ve orman işlerinde özel veya kamu kesiminde ücretle ve sürekli olarak çalışanlar ile kamu kesimine âit tarım ve orman işlerinde ücretle çalışanlar -geçici olarak-, sosyal güvenlik kapsamına alınmışlardır. Bu durumda özel kesime ait işlerde geçici olarak ücretle çalışanlar-gündelikçiler-SSK kapsamında bulunmamaktadırlar. 2925 sayılı Kanun işte bu özel kesime âit işlerde ücretle geçici olarak çalışanlara, süresiz işlerde çalışan tarım işçilerine, istekte buldukları takdirde sosyal güvenlik imkânı veren bir kanudur²¹.

B- Sosyal Güvenliği Sahip Olmayanlar

Halihazırdaki mevzuat incelendiği zaman tarım ve orman işlerinde çalışanlar bakımından sosyal güvenlik kapsamına alınmayan kesim yok gibidir²². Ancak isteğe bağlı sigorta sisteminin mevcut sosyo kültürel yapı içerisinde ne kadar başarılı olabileceği bilinmemektedir. Ayrıca işçilerin sigorta kapsamına hukûken alınması ile kanunların uygulamaya aktarılmasının sağlanması arasındaki münâsebeteye de dikkat edilmek lâzımdır. Özellikle tarım kesiminde işverenlerin sigortalı işçi çalıştırmamak için her yolu deneyecekleri açıktır. Bu bakımdan tarım kesimimizin mevcut iktisadî, sosyal ve kültürel

18 ÇEMBERCİ, Mustafa a.g.e., s. 151; EKONOMİ, Münir: a.g.e.s., 67.

19 TUNCAY, A. Can: *Sosyal Güvenlik Hukuku Dersleri*, 2. Bası, Beta Basım Yayım, İstanbul 1984, s. 117

20 BÜLBÜL, Mehmet: a.g.m. s. 24.

21. TUNCAY, A.Can: a.g.e. s. 117.

22. TUNCAY, A.Can: a.g.e. s. 117.

durumu değişmedikçe sosyal güvenliğin tamlığından bu kesim bakımından sözetmek mümkün olamaz. Bu noktadan kanunların etkinliğinin sağlanması önem kazanmaktadır.

II. TARIM VE ORMAN İŞÇİLERİNİN SOSYAL GÜVENLİĞİNDE YENİ BİR DÜZENLEME: İSTEĞE BAĞLI SİGORTALILIK

İsteğe bağlı sistemle tarım kesiminde sosyal güvenlik imkânı yaratan yeni düzenleme; bu kesimdeki sosyal güvenlik ihtiyacının idrakinin de bir ifadesidir. Getirdiği esasları ile birlikte yeni sistemin bu kesime sağlayacağı faydaların incelenmesi de icap etmektedir.

1. Yeni Düzenlemenin Önemi:

2925 sayılı Kanunla yapılan düzenleme; özelliği itibarıyla sosyal sigorta sisteminin bütünüyle uygulanmasının imkânsız olduğu tarım ve orman işlerinde çalışan işçilere, sosyal güvenlik sağlamaya yönelik bir düzenlemedir. İsteğe bağlılık, bu düzenlemenin esaslarından birisidir.

Sosyal güvenlik hakkını düzenleyen 1982 T.C. Anayasası'nın 60. maddesinde "Herkes sosyal güvenlik hakkına sahiptir. Devlet, bu güvenliği sağlayacak gerekli tedbirleri alır ve teşkilatı kurar" denilmektedir. Tarım ve orman işçilerinin sosyal güvenliklerinin sağlanması hem Anayasa m. 60 hem de m. 2 de düzenlenen sosyal devlet prensibinin bir gereğidir. Anayasa devlete kişilerin ve toplumun huzur ve refahını sağlama, insanın maddi ve manevi varlığını geliştirme (m.5) ve eşitliği sağlama görevi (m.10)ni vermiştir²³. Anayasasının ilgili maddelerinden de anlaşılacağı gibi devlet sosyal güvenlik sağlama bakımından bütün vatandaşları gözetmek durumundadır. İşte 2925 sayılı kanun ile bu hususu gerçekleştirilmek istenmektedir.

İsteğe bağlılık tarım kesiminin yapısına ve ülkemizdeki mevcut sosyo kültürel ve hukuki yapıya uygun bir düzenlemedir.

2. Tarım İşçileri Sosyal Sigortalar Kanunu: Genel Esasları

a- Amacı

2925 sayılı Kanun yukarıda da ifade edildiği üzere sosyal güvenlikten mahrum tarım ve orman işçilerine sosyal güvenlik sağlamak amacı ile çıkartılmıştır. Kanunun amacı ilgili maddede (m.1) şu şekilde açıklanmıştır: "Bu Kanunun amacı, tarım işlerinde hizmet akdiyle süresiz olarak çalışanların bu Kanunda yazılı şartlarla sosyal güvenliğinin sağlanmasıdır" (m.1).

B- Kapsamı

Kanun kapsamı içerisinde tarım işlerinde hizmet akdi ile süresiz olarak çalışanlar

TARIM VE ORMAN İŞÇİLERİNİN SOSYAL GÜVENLİĞİ

yer almaktadır. Kanunda ayrıca bu şartın yanında (i) Halihazırdaki sosyal güvenlik kanunları kapsamına girmek (Emekli Sandığı, Bağ-Kur, SSK ve özel sandıklarla ilgili kanunlar kapsamında bulunmamak); (ii) Mevcut sosyal güvenlik kurumlarından aylık veya gelir alamakta olmak; şartlarını da öngörmüştür. İsteğe bağlı olması dolayısıyla talepte bulunmakta şarttır. (m.2) Süreksiz iş tarifi Kanunda ayrıca yapılmıştır. "Nitelikleri bakımından en çok 30 işgünü süren" işler Kanunda süreksiz iş kabul edilmektedir. (m.3 e). Bu kesimin İ.K. m. 5 ile kapsam dışı tutulduğu bilinmektedir. Kanun kapsamına 65 yaşını doldurmuş ve yoksul olması sebebiyle 1.7.1976 tarih ve 2022 sayılı Kanuna göre kendilerine aylık bağlanmış olanlar dahil edilmemişlerdir (m.4).

Sigortalılığın başlangıcı yazılı talep tarihini izleyen yılbaşı olarak kabul edilmektedir (m.5). Sigortalılığın sona ermesi ise şu şartların gerçekleşmesine bağlanmıştır: (i) Primlerini ait olduğu yılı takip eden yılın Şubat ayı sonuna kadar ödememek veya ödendiğini aynı süre içerisinde Kuruma tevsik etmemek- Bu durumda sigortalılık o yılın Ocak ayı başından itibaren sona erer; (ii) Yazılı olarak sigortaya devam etmek istemediğini ilgili kuruma bildirmek((iii) m. 4 de sayılan sosyal güvenlik kurumları sigortalısı olmak. (m.6).

C- Sağladığı Sigorta Yardımları

Bu kanun kapsamına giren ve talep üzerine sigortalı olarak primlerini zamanında yatıran sigortalıya kanun ile sağlanan yardımlar şu şekilde tesbit olunmuştur.

a- İş Kazaları ve Meslek Hastalıkları Sigortası (k. 7-12)

En az üç ay önce sigortalılığı tescil edilmiş olan sigortalıya iş kazası veya meslek hastalığı durumlarında bu sigorta kolundan sağlanacak yardımlar şu şekilde belirlenmiştir:

- i. Sağlık yardımı,
- ii. Sürekli işgöremezlik halinde gelir verilmesi,
- iii. Protez araç ve gereçlerinin sağlanması, takılması, onarılması ve yenilenmesi,
- iv. Cenaze yardımı,
- v. Ölüm halinde sigortalının hak sahiplerine gelir bağlanması,

b- Hastalık Sigortası

Bir önceki yıl içerisinde bu kanuna göre 120 gün prim ödemiş olma şartı ile ve azami 18 ay süreyle aşağıdaki yardımlar sağlanmaktadır:

- i. Sağlık yardımı;
- ii. Ağız protezleri dışındaki protez araç ve gereçlerinin sağlanması, takılması, onarılması ve yenilenmesi;
- iii. Hastalık halinde: Hekime muayene, hastane tetkik ve tedavi hizmetlerinin sağlanması, tedâvi sırasında gerekli ilâç ve iyileştirilme vâsıtalarının sağlanması (Ayakta tedavilerde ilaç bedelinin 5/20 si sigortalıdan alınır).

c- Malûllük Sigortası

Malûllük sigortasından hak sâhibine malûllük aylığı bağlanması öngörülmüştür. Bu durumdaki sigortalı şartları mevcut ise iş kazası ve meslek hastalığı ve hastalık sigortalarının yardımlarından da faydalanabilecektir.

d- Yaşlılık Sigortası

Kadın ise 50, erkek ise 55 yaşını doldurmuş, 15 yıldan beri sigortalı olan ve en az 3600 gün prim ödemiş olanlara kurumdan yazılı talepte bulunmaları hâlinde yaşlılık aylığı bağlanır (m.20). Yaş asgari sınırını tamamlamış olduğu halde diğer şartları yerine getiremeyen sigortalıya ödemiş olduğu primlerin 2/3 ü toptan ödeme olarak geri verilir (m.24). SSK da aynı durumdakilere primlerinin tamamı ödenmekte iken burada farklı bir uygulamanın öngörülmesi dikkat çekicidir (bak. SSK m.64).

e- Ölüm Sigortası

Ölüm sigortası ile ölüm tarihinde toplam 1800 gün prim ödemiş olmak ve 5 yıldan beri sigortalı olupta sigortalılık süresinin her yılı için ortalama 180 gün prim ödemiş bulunmak şartına bağlı olarak sağlanan yardımlar şu şekilde sayılabilir: (i) Ölen sigortalının eş ve çocuklarına aylık bağlanması, (ii) ölen sigortalının eş ve çocuklarına toptan ödeme yapılması.

Sağlanan sigorta yardımları ve yardımlardan sigortalının eş ve çocukları ile ana ve babasının belirli şartlarla faydalanmalarının temin edilmiş olması bakımından düzenlemenin SSK, Emekli Sandığı ve Bağ-Kur' ile bir paralellik kavuşturulması dikkat çekicidir.

D- Sigorta İvazları

Kanun kapsamına giren sigortalılar SSK primlerine esas gösterge tablosundaki en küçük göstergenin memur maaş katsayısı ile çarpılması ile bulunacak rakamın otuzda biri olarak tesbit edilen kazancın % 20'si oranında bir prim ödemekle mükelleftirler (m.30). Sigortalıların ayda 15 yılda 180 bin prim ödemeleri şarttır. (m.32). Prim borçlarının en geç ertesi yılın Şubat ayı sonuna kadar ödenmesi şarttır (m.33). Bu süre içerisinde prim borçlarını ödemeyen sigortalı sigortalılıktan o yılın Ocak ayından itibaren çıkmış sayılır. Bu süre içerisinde ödenmesi halinde sigortalıdan temerrüt faizi istenmez (m.33).

TARIM VE ORMAN İŞÇİLERİNİN SOSYAL GÜVENLİĞİ

Prim tahsilinde sigortalıya verilen "Sosyal Güvenlik Belgelerinde mevcut kartlara sigorta pulu adı verilen pulların yapıştırılması usulü benimsenmiştir. Bu kartlar her yıl Şubat ayı sonuna kadar Kuruma iade edilecektir. (İlgili Yönetmelik m.8 ve 12). Primlerin ödendiği de bu kartlarla belgelenecektir.

Kanunun düzenlenmesi prim borçlarından yalnızca sigortalıyı mükellef kılmakta olması ve getirdiği sigorta pulu sistemi bakımından özellik arz etmektedir. Sigorta pulu ile ödeme sistemi ilk defa 1941 yılında Beveridge Planında yer alan bir teklifti.

E- Sigortanın İdaresi ve Sigortaya Tescil İşlemi

2925 sayılı Kanun ilgili "2925 sayılı Tarım İşçileri Sosyal Sigortalar Kanununun Uygulanmasına Dâir Yönetmelik'in yayınlanması ile birlikte (RG 18 Mayıs 1984 tarih ve 18405 sayı) 1.1.1984 tarihinden itibaren yürürlüğe girmiştir (Y.m. 58)

a- Sigortanın İdaresi

2925 sayılı Kanunla kurulan sigorta sisteminin idaresi Kanunla Sosyal Sigortalar Kurumuna verilmektedir. (m.3), Dolayısı ile sigortalılar SSK imkânlarından da doğrudan veya dolaylı olarak faydalanmış olacaktırlar.

İşçi kesiminin bir sigorta kurumu çatısı altında toplanmasının düşünülmeye uygun bir davranış olmuştur.

b- Sigortaya Başvuru ve Tescil

Haksahipleri "Tarım İşlerinde Hizmet Akdi ile Süreksiz Olarak Çalışanlara Âit İstek ve Tescil Belgesi" isimli form dilekçeyi iki nüsha olarak doldurarak imzalayacak ve kanunî ikametgâhının bulunduğu yeri çevresine alan SSK Bölge veya Şube Müdürlüğüne başvuracaklardır. Kurumca ilgililere "Sosyal Güvenlik Belgesi" verilecektir. İlgili bu tarihten itibaren sigortalılık hakkını kazanmış olacaktır (Y.m.7).

Yönetmelikle 1984 yılı içerisinde başvuranların başvuruyu takip eden aybaşından itibaren yönetmelik hükümlerinden faydalanacağı hükmüne yer verilmiş bulunmaktadır (Y.Geçici m.1.)

SONUÇ

Bu çalışmamızda genel hatları ile esaslarını izah etmeye çalıştığımız 2925 sayılı Tarım İşçileri Sosyal Sigortalar Kanunu ile sosyal sigorta kapsamı dışında kalan ve sosyal güvenlik imkânından mahrum bulunan bir kesime sosyal güvenlik sağlamayı amaçlayan bir kanundur. 21000 sayılı Kanun ile bir kısmı SSK kapsamına alınan orman işçileri tarım kesiminde sosyal güvenlikten mahrum bulunan ücretle çalışan süreksiz tarım işçileri için bu Kanun bir imkân getirmektedir.

Tarım kesiminde atıl bulunan fazla işgücü henüz sanayi kesimine aktarılabilmeye de-

ğildir. Ülkemizde tarım kesiminde modernleşme ve teknik tarıma geçiş de başarılama-
mıştır. Tarım kesiminde yaşayanların hayat seviyesi de fazla yüksek değildir. Bu sebep-
le gerek çiftçi-tarım ve orman işçileri gerekse çiftçi olmayan tarım ve orman işçileri-
nin sayısı büyük rakamlara ulaşabilmektedir. Bu sayı mevsime ve diğer şartlara göre
azalıp çoğalmaktadır. Ancak her halükarda süresiz işlerde ücret karşılığı çalışan
büyük bir kesim vardır. Bu kesime 2925 sayılı Kanunla birlikte ilk defa sosyal güvenlik
imkânı tanınmaktadır.

2925 sayılı Kanun ile getirilen uygulama çeşitli bakımlardan tenkit edilebilir.
Ancak Türk tarım toplumunun yapısını bilenler konuyu başka bir açıdan değerlendirmiş
durumdadırlar. Bir defa isteğe bağlı bir sistemin benimsenmesi bu kitlenin özel-
liklerine uygundur. İkincisi sağlanan yardımların SSK ile paralellik arzemesi, askerlik
borçlanması ve hizmet birleştirilmesinde burada geçen sigortalılığın da değerlendiril-
mesine imkân sağlanmış olması, ödenecek prim miktarının küçüklüğü, ödemede
getirilen pul sistemindeki kolaylık gibi özellikler yabana atılacak gibi değildir.

Tarım ve orman işçilerinin büyük çoğunluğu köy ve küçük nâhiyelerde ve kasaba-
larda oturan köylülerden meydana gelmektedir. Bu kesimin sosyo-kültürel yapısı dikkate
alınmıştır. Ancak konu her türlü basın yaym vâsıtaları ile ilgililere anlatılmak lâzımdır.
Sistemin başarısı ikna edici bu tür çalışmalara bağlıdır.

Türkiye tarım altyapısını kurmak ve iyileştirmek için büyük bir çaba içerisindeyiz.
Bu çabalar beklenen sonucu verecektir. Teknik tarıma geçilmesi tarımdaki istihdamı da
elbetteki etkileyecektir. Tarım ve toprak reformu çalışmaları ve sanayileşmedeki geli-
melerde tarım kesimindeki istihdam şartlarını etkileyecek olan faktörlerdir. İleride ne
gibi gelişmelerin olacağı tam olarak tahmin edilemez. Ancak tarım kesimindeki faal
nüfus miktarının azalacağı bilinmektedir.

Tarım kesiminde sosyal güvenliğin sağlanması; özellikle gelişmekte olan bir ülke
olarak ülkemizdeki, şehre bir sel hâlini alan, insan göçünün hızının azaltılmasında etkili
olabilecek bir husustur. Ayrıca bütün toplumun sosyal güvenliğe kavuşturulması hem
anayasamızın bir emridir hem de bizim kültür kodlarımızda yer alan "devlet baba"
anlayışının bir icabıdır. Bu sebeple 2925 ve 2926 sayılı kanunları bu anlayışın bir
tezahürü olarak kabuletmek gerekir. Kanunun eksiklikleri ve uygulamada görülecek
hataların düzeltilmesi ikinci derecede önemli konulardır. Mühim olan sosyal güvenliğin
bütün ülkeye ve bütün insanlarımıza sağlanmasıdır.

FAYDALANILAN KAYNAKLAR

- ÇENBERCİ, Mustafa: *İş Kanunu Şerhi*, Beşinci Bası, Olgaç Matbaası, Ankara, 1984
EKONOMİ, Münir: *İş Hukuku C.1, Ferdi İş Hukuku*, 3. Bası, İstanbul 1984
M.P. Merkezi: *Tarım ve Orman İşçilerinin Sorunlarına İlişkin Çözüm Önerileri Semi-
neri*, M.P.M. yayın No. 262, Ankara 1982 (Seminer)
TUNCAY, A. Can: *Sosyal Güvenlik Hukuku Dersleri*, 2. Bası, Beta Basım Yayım,
İstanbul 1984
TURAN, Kamil : *Türk Tarım Toplumunun Sosyal Politika Açısından "Merkez Köyler"
Projesinin Uygulama Olanakları*, Kalite Matbaası, Ankara 1975.
ERKUL, İhsan: *Türkiye'de Ziraat İşçileri ve Bunlara İlişkin Çalışma Hukuku*, İstanbul
1967.

TARIM VE ORMAN İŞÇİLERİNİN SOSYAL GÜVENLİĞİ

Absract

THE SOCIAL SECURITY OF AGRICULTURAL AND FORESTRY WORKERS

In Turkey the people living in the agricultural and forestry sector hasn't had the opportunity for social security until recently. In order to provide them social security, two acts have been issued in 1983. By these acts the social security have been provided to the people in these sectors at their will.

The works of forest and agriculture are naturally risky works. Therefore, social security for the individually contracted employees in these two sectors is a great and serious need. It is difficult to implement the social insurance system, which is a forced system, in the agricultural system.

The Social Insurance Act of Agricultural Workers (number 2925 dated October 17,1983) gives the opportunity to the agricultural and forestry workers who hasn't had social security so far. The purpose of this Act is to provide social security to the individually contracted temporary workers in the agricultural sector (Aritic. 1.). The system will be administered by Social Insurance Institution and it will provide the insured social security for these risks; work injury and occupational disease, sickness, disability, old age, death.

The Social Insurance Act of Agricultural Workers, together with the Social Insurance Act for Self-employed people in the Agricultural Sector, will help to meet the known need of social security in the Turkish agricultural sector.

TEKNİK BİLGİ VE TEKNOLOJİ

TRANSFERİ*

Yazan : Gustavo GAGLIARDI

Çev.: Burhan AYKAÇ**

GİRİŞ

I- Kalkınmanın Bir Unsuru Olarak Teknoloji Transferi

Teknoloji Transferleri, ne yazık ki pek çok yıldan beri uluslararası hemen bütün görüşmelerin temel unsurlarından birini teşkil etmektedir.

Avrupa Ekonomi ve Finansman uzmanları tarafından yapılan değerlendirmeler esas alındığında, sanayi yatırımlarıyla ilgili dünya teknoloji ihracatının 1985 yılında, 60 Milyar ABD dolarına ulaşacağı sanılmaktadır.

Bu genel çerçeve içerisinde, özellikle üçüncü dünya ülkeleri ve gelişmekte olan ülkelerin teknoloji transferi ile ilgili birkaç müşâhedeyi ele almak ilgi çekici olabilir.

Ekonomik ve ticârî mübadelenin tam kapasite ile gelişmesi uluslararası toplum için mutlaka olumlu bir amaçtır. Medeniyetlerin ilerlemesinin dâima milletlerin ekonomik ve ticârî mübâdelelerinin gelişmesi ile aynı zamana rasladıkları da bir gerçektir.

Uluslararası pazarlarda, mevcut arz - talep sürecine aktif unsurlar çok sayıda katıldıkları takdirde bu gayenin gerçekleşme imkânı daha fazla olacak ve sonuçta çok sayıda ülke uluslararası ekonomik ve ticârî ilişkiler panoramasında passif bir rolden aktif bir role geçmiş olacaklardır.

Gelişmekte olan ülkeler için pasif bir rolden aktif bir role geçmek, kendi ekonomik ve sosyal gelişmelerini daha ileri bir noktaya ulaştırmak anlamına gelmekte ve bunun yanında, özellikle kendilerinin ekonomik, sanayi ve üretim sistemlerini geliştirmek için temel bilgilere ve teknolojileri elde etmek anlamına gelmektedir. Bu, diğer taraftan, sanayileşmiş ülkelerle sanayileşmemiş ülkeler arasında ve ileri teknolojiye sahip ülkelerle bu teknolojiden yoksun olan ülkeler arasındaki işbirliği politikasının teşvik edilmesinin temelini meydana getirebilecektir.

* 8-9 Kasım 1985'te İtalya'nın Palermo şehrinde yapılan "Akdeniz Kooperatif Hareketleri" toplantısına sunulan bildiri.

** Gazi Üniversitesi İktisadî ve İdârî Bilimler Fakültesi Araştırma Görevlisi.

Çok yoğun teknolojiye sahip olmak, bir lüke için ekonomik ve sanayisinin gelişmişlik düzeyinin yüksek olması anlamına gelmektedir. O halde teknoloji transferi yukarıda belirtilen müşahâdelerde olduğu gibi temel olarak alınmamalı ve öyle değerlendirilmelidir.

Özellikle İtalya için bu durumun çok açık olduğu söylenebilir. Bunun böyle olmasının dünya ekonomisinin genel büyümesinde bilhassa İtalya'nın çıkarına olduğu da açıktır.

İtalya temelde değişikliği kabul eden bir ülkedir. Bunun için, diğer ülkelerin gelirlerinin sürekli artması ve eşit şartlar altında, İtalyan ürünlerine yabancı talebin artırılması için gerekli önşartı teşkil etmektedir. Burada, imkânlarımızın bir kısmını kullanarak dünyanın geri kalan kısmına doğru ihracatımızı artırabilmemize bağlıdır. Bu ise, aynı zamanda, İtalyan ekonomisinin büyüme hızını belirlemektedir. Öncelikle ve genellikle bu daha doğru olarak, İtalyan ekonomisinin büyümesinin uluslararası ekonomiye bağlı olduğu şeklinde ifade edilebilir. Bunun için, dünya planında desteklenen bir büyüme, bir çıkış, özellikle az gelişmişlikten kurtulma İtalyan ekonomisinin çıkarları ve hedefleri ile uyusmaktadır.

Teknoloji ile ekonomik kalkınma arasındaki bağ teknoloji transferinin öneminden kaynaklanmaktadır. Bu transfer ile ilgili birkaç veri İtalya ile ilgili bize bazı şeyler belirtmektedir.

İtalyan Mübadele Dairesi'nin verilerine göre 1984 yılında İtalya'nın teknolojik ödemeler dengesi yabancı ülkelere sattığı ve onlardan aldığı, gerek sanayi amaçlı teknik yardım çerçevesinde fabrika markaları, beratlar ve teknik bilgiler, gerekse sanayi amaçlı teknik yardım çerçevesinde olmayan konularla ilgili gelirleri 1.600 milyar lirete ulaşırken, harcamaları 2.600 milyar liret olarak gerçekleşmiştir. Buna göre ödemeler dengesinin pasifinde bir noksanlık görülmektedir. Diğer taraftan, ne yazık ki pek çok yıldan beri teknolojik ödemeler dengesindeki bu durumun devam ettiğini belirtiriz.

Bununla birlikte, bu negatif eğilimle ilgili olarak pozitif bir görüşün varlığı ifade edilmek istenmektedir. Bu ise, İtalyan teknolojik ödemeler dengesinin pasif kısmının ağır basması, İtalyan sanayiinin uluslararası olma özelliğini ifade ettiği söylenebilir. Bu ise, yabancı teknoloji de olsa, mümkün olan en kısa zamanda yenilenebileceği anlamına gelmektedir.

Avrupa Ekonomik Topluluğu ülkeleri ve Akdeniz Havzası bölgesiyle ilgili olarak İtalya'nın 1984 yılındaki teknoloji ihracatı 800 milyara ulaşmaktadır. Bunun böyle bir kongrede ifade edilmesi ilgi çekicidir. Çünkü bu ihracatın üçte birinden fazlası (Akdenizdeki Arap ülkelerine ve Avrupa Ekonomik Topluluğuna) bu alanda Kuzey Afrika ve Orta Doğu Ülkelerine (Cezayir, Mısır, Libya, Fas, Tunus, Suriye) yapılmaktadır.

Uluslararası durumla ilgili olarak Avrupa Ekonomi ve Finansman çevrelerince belirtilen verilere göre ekonomik bakımdan ileri ülkelerin uluslararası endüstri alanında

merkeziyetçilikten uzaklaşarak gelişmekte olan ülkelerde büyüyerek gerçekleşen bir yatırım eğilimi gösterdikleri belirtilmektedir.

Bu eğilimi artırarak desteklemek Avrupa Ekonomik Topluluğu için Akdeniz Havzasının Orta-Doğu ülkeleri ve Kuzey Afrika ülkeleri ile bir yandan, üretim ve ekonomik yapı bakımından büyük farklılıklar gösteren Avrupa-Akdeniz bölgesinin farklı kesimlerinden dengenin yeniden sağlanması, diğer taraftan gelir düzeyi düşük ülkelerdeki farklı ihtisaslaşma ve topluluk ülkelerinden alt düzeyde bulunan uluslararası adil bölüşümü desteklenmesi amacıyla karşılıklı ekonomik bütünleşme anlamına gelmektedir.

Bunun, ekonomik yönden çok gelişmiş bölgelerde sanayinin gelişmesinin yoğunlaştırılmasını desteklemek ve sanayileşmekte olan Akdeniz ülkelerine gelişmiş teknolojilerin transferini kolaylaştırmak üzere iki amacı vardır.

Bunun için Avrupa Ekonomik Topluluğuna üye ülkelerin birlikte ve ayrı ayrı hareket edebilme özellikleri çerçevesinde sanayileşmelerini gerçekleştirmek isteyen Akdeniz bölgesindeki Üçüncü Dünya Ülkelerinin tekliflerini beklediklerini ve onlara olumlu cevap vereceklerini belirtmek yerinde olacaktır.

Bu mümkün olduğunda teknoloji transferinin gerçek kalkınma süreci için mümkün olan şartlarından biri sağlanmış olacak ve böylece bir ülkede sonuçta üretim kapasitesi artacaktır.

Avrupadaki sanayileşmiş ülkeler, Akdeniz bölgesindeki en geri kalmış ülkelerin sanayileşme süreci için gerekli teknik bilgilere ve teknolojilere sahip bulunmaktadır. Bu ülkeler ise üretim kapasitesinden ve gerekli teknolojiden yoksundurlar.

Bu iki durumda bulunan ülkelerin Akdeniz yöresinde bir araya gelmeleri bu alanda teknoloji transferinde bulunmaları her iki tarafın da yararına olacaktır.

Akdeniz Bölgesindeki Üçüncü Dünya Ülkelerinin durumuna gelince, bu ülkelerin finansman kaynaklarının mükemmel olması, gelişmekte olan ülkelere nazaran onların durumunun daha iyi olduğunu göstermektedir.

II- Uygun Teknolojiler

Sanayileşmiş ülkelerle az gelişmiş ülkeler arasındaki teknoloji transferi ile ilgili tartışmalarda ortaya çıkan problemler bu konuda uygun teknolojiden bahsetmenin daha doğru olacağı sonucunu ortaya çıkardı. Bu kavram, mütemadi ve emin bir kalkınmayı garanti eden ve kullanıldığı yere uyum sağlayabilen elverişli "hafif" teknolojiyi ifade etmektedir.

Sonuç olarak, gerek teknolojiyi ve teknolojiyi alan ülke için, teknoloji transferi son derece dikkat isteyen bir konudur.

Özellikle teknik, iyi belirlenmiş sosyo-ekonomik bir yapıda doğup gelişmiştir. Bunun, teknoloji kabul eden ülkenin kendi özel şartları içinde elverişli olmayan bir ortama nakletmek olumlu sonuç vermeyecektir. Özellikle bu arada, iklim farklılıklarını, tabii kaynakların küçüklüğünü veya büyüklüğünü, ekonomik yapıları, işgücü durumunu ve niteliğini, mali kaynakları göz önünde bulundurmak gerekir.

Teknoloji belirli bir mal olmayıp, transfer edildiğinde, alan ülkede uygun bir ortam bulmak durumunda olan teknik-ekonomik sistemin bütünleyici bir parçasıdır.

Kısaca, bu açıdan bakıldığında, teknoloji transferi önem kazanmakta ve bunun sadece bir teknik olmadığı, aynı zamanda bunun bir "hüner", "kullanmasını bilmek" olduğu görülmektedir.

Bunun için, teknoloji ve teknik bilgi transferi ekipman, makina, ham madde, bilgi, mesleki eğitim, teknik kararlar gibi maddi olmayan malların transferi anlamına gelmek mecburiyetindedir.

Az gelişmiş ülkeler tarafından istenen uygun teknoloji tipi ile tatmin edilmek mecburiyeti olan bir başka istekte, kendi mevcut ekonomik gelişme dönemleri içinde bu çeşit ülkelerin yerleştirmekte oldukları kullanılabilen teknoloji transferi isteğidir.

Bu, görüleceği gibi her zaman açıktır. Özellikle Akdeniz Bölgesindeki Arap ülkelerinin istekleri bu doğrultudadır. Yani, büyük sanayi kompleksleri tarafından gerçekleştirilen bir üretim yerine, orta ve büyük büyüklükteki üretim birimlerine gerçekleştirilen daha yaygın bir sanayileşme biçimi.

Bunun dışında, teknoloji transferinin, özel bir teknolojinin arz ve talebiyle hareket geçen bir transfer süreci olmadığını eklemek faydalı olacaktır. Bu süreci harekete geçiren unsur gerekli teknikleri, temel uzmanlıkları bunlara sahip olmayanlara vermek istemesi ve bunun karşılığında net bir kâr elde etme isteğidir.

III- Küçük ve Orta Büyüklükteki

İşletmelerin Rolü

Uygun Teknoloji talebi ile ilgili yeni yapılan gözlemler, gerek teknoloji transfer eden taraf olarak, gerekse teknoloji alan taraf olarak, küçük ve orta büyüklükteki işletmeler ile kooperatiflerin oynayabilecekleri rolün önemine dikkat çekmektedirler.

Gerçekten bu konferansın çerçevesi dahilinde, Akdeniz Bölgesinin sanayileşmiş ülkelerinin kooperatifleri ve küçük ve orta büyüklükteki işletmelerinin, Akdenizin iki yakası arasındaki teknoloji transferine yardımcı olabileceklerini ve bunu yapabilecek potansiyellerinin olduğunu hatırlatmayı faydalı buluyoruz.

Diğer taraftan, İtalya'da, önemli miktarda, gelişmekte olan ülkelerde yapılan teknoloji transferinde, küçük ve orta büyüklükteki işletmelerin ve kooperatiflerin önemli bir yer tuttuğunu görüyoruz. Çok uluslu şirketler veya büyük sanayi şirketlerine nazaran bu tip işletmeler genellikle, önemli ölçüde esnekliği olan teknolojileri sunmaktadırlar. Bu ise, uygun teknoloji arayışı içerisinde oldukları ifade edilen gelişmekte olan ülkelere bu teknolojinin alınmasında büyük kolaylık sağlamaktadır.

IV- Küçük ve Orta Büyüklükteki İşletmelerde

Teknoloji Yenilenmesi

İtalya'da, yıllar önce, küçük ve orta büyüklükteki işletmeler sektörün gelişmeler görmeye başladığında, teknoloji yenilenmesi sürecine girilmesi olumlu sonuçlar vermiştir. Ülkemizde, sınırlı büyüklükteki işletmelerde teknoloji yenilenmesi süreci devam etmektedir. Diğer taraftan, bu işletme büyüklüğü üretimin çeşitli safhaslarının yenilenmesine ve yönetimde yenilikler yapılmasına engel değildir. İşte bunun içindir ki, işletmeler iç ve dış pazarlardan daha fazla lisans ve berat almaları sayesinde doğrudan yaptıkları denemeler ve tecrübeler teknolojik bilgilerinin artması sonucunu meydana getirmiştir.

Bununla birlikte, küçük işletmeler alanında küçük sayılamıyacak miktarda yatırımlar yapıldığını, diğer taraftan hemen hemen bütün büyük işletmelerin küçük işletmelerin yaptığı gibi büyük ölçüde teknoloji yenilenmesine yöneldiklerini belirtmek mecburiyetindeyiz.

Teknoloji yenilenmesi ile ilgili yapılan bir araştırmadan söz etmek yararlı olacaktır.

Bu araştırmada, küçük ve orta büyüklükteki işletmelerin büyük bir kısmı, kendi ihtiyaçları olan yenilikleri bu sektörde kendilerinin ürettiklerini ve bunun pazarlanmasını ticari ilişkiler (Fuar ve Sergi), meslek kuruluşlarının verdikleri bilgiler, Ticaret Odalarının yayınları veya uzmanlaşmış yayınlar vasıtasıyla gerçekleştirdikleri belirtilmektedir. Bu durum, yeni teknolojilerin hemen ve aceleci bir şekilde alındığı şeklinde anlaşılmalıdır. Bu değerlendirme bazı şartların zorunlu olarak mevcut olması gerektiğini kolay bir şekilde ortaya koymaktadır. Bu şartlar bir yandan işletme içinde veya dışında yeni teknoloji alanında inceleme yapabilecek düzeyde yenilikleri kabul edebilecek şartlara sahip bir personelin bulunması, ulusal düzeyde elde edilen tecrübelerin geliştirilmesi, diğer taraftan da doğrudan doğruya üretim faaliyetleri içinde temel yeniliklerin transferlerini gerçekleştirebilecek bir mekanizmanın bulunmasıdır.

Bu mekanizmalar arasında, araştırma merkezleri ile işletmeler arasında bir bağın bulunması gerektiğini de sayabiliriz.

Daha önceden söylediğimiz gibi küçük ve orta büyüklükteki işletmelerde teknoloji yenilenmesi süreci İtalya'da halihazırda mevcuttur. Diğer taraftan bunun üretim maliyetleri kapsamında yer alması için bir vasıta olduğu belirtilmektedir.

Bunun dışında Teknoloji süreci, araştırma, yenileme ve uygulama olarak anlaşılmakta ve daima artarak yoğunlaşan gerek iç, gerekse dış rekabet karşısında küçük ve orta büyüklükteki işletmelerin yararlandıkları temel bir araç olarak bilinmektedir.

V- Kooperatif Birliklerinde Teknolojik Yenilenme

Teknolojik gelişmenin sağlanmasında, bazı İtalyan kooperatif işletmeleri için aşağıda belirteceğimiz konular esas teşvik unsurları olmuştur.

Bu, son yıllarda, kendi üyelerine, kooperatif birliği vâsıtasıyla kalkınma politikalarında sürekli olarak ilk sırada yer almıştır.

Yenileme süreci, kooperatifler için gerek üretim metodlarının, gerek teşkilâtlanma ve yönetim metodlarının teknolojik yeniliklerine adaptasyonunu ve uygulamalarını kapsamıştır.

Bunun dışında, yenileme süreci, gerek işletme sistemimizin üretken sektörlerini, gerek sosyal ve kamu hizmetleri sektörlerini, kooperatiflerin faaliyet gösterdiği her iki sektörü ilgilendirmiştir. Bununla birlikte dâima bazı problemlerin meydana gelmesine yol açan teknolojik yenilenme, dünyada kooperatif işletmelerinde çok yaygın olup, büyük ölçüde başarılı olmuştur.

Bunun, birkaç kooperatif işletmesinde değil de çok büyük bir sayıdaki kooperatif işletmelerinde böyle olması ilgi çekicidir.

Bu başarı, büyük kooperatif hareketlerini genel olarak ilgilendirdiğinden bir olay haline dönüşmektedir.

Bu, aynı zamanda, iç bünyemizde teknolojik bakımdan ileri olan kooperatiflerin, teknolojik bakımdan geri olan kooperatiflere doğru bir hareketin, yeni kooperatifler arası bir hareketin başlaması gereğini kapsamaktadır. Bu, diğer taraftan Akdeniz kooperatif hareketleri arasında işbirliğinin temel gayesi olabilecek bir niteliktedir.

Bu birlik, kendi işletme sistemi içinde yaygın teknolojik yenilenme sürecini geliştirmek için bir teknolojik araştırmalar Kooperatifçilik Enstitüsünü meydana getirmiştir.

VI- Teknoloji ve Teknik Bilgi Transferinin Şekilleri

Teknoloji ve Teknik Bilgi hangi şekillerde transfer edilmektedir?

İki tip teknoloji transferinden söz edilebilir.

a) Mal (ürün, malzeme vs.) ve farklı muhtevâlî teknolojik bilgi içeren hizmetler yoluyla teknoloji transferi,

b) Mal ve hizmet üretimi için mahallî ve millî faaliyetleri sürdürmek amacıyla teknik bilgi transferi, bu teknoloji transferi şekli, sonuç olarak, özerk teknolojik yapı ve kaynakları geliştirmeye ve ortaya çıkarmaya elverişli kültürel kapasitelerin transferinde yönetimde birlikte olmayı gerçekleştirmek alıcı ülkenin isteğine bağlıdır.

Uygulamada sanayileşmiş ülkelerden, sanayileşmemiş ülkelere ve gelişmekte olan ülkelere doğru yapılan teknoloji transferi şekilleri ve vâsıtaları şunlardır:

— Teknolojiye sahip ülkelerin, gelişmekte olan ülkelerin işletmelerine yapılan doğrudan yatırımlar.

TEKNİK BİLGİ VE TEKNOLOJİ TRANSFERİ

- Anahtar teslimi işletme satışları ve bunların çalışmaya başlaması için gerekli teçhizat satımı.
- Teknik bilgi sahibi işletmeler arasındaki alım satımları ve teknoloji sahibi ve gelişmekte olan ülkelerin işletmelerine yapılan satışlar.
- Mahallî ağırlıklı karma şirket yatırımları.
- Ortakta yapılacak olan önfizibilite, fizibilite ve yeni sanayi projelerinin incelenmesi.
- İşletmeler arası ve işletmeler ve mahalli hükümet kuruluşları arasında lisans ve berat satışı ve transferi.
- Üretim, yönetim ve pazarlamanın canlandırılması için teknik yardım.
- Personelin eğitimi ve bunun dışında sürekli bir esasa dayandırılmış malzeme satışına bağlı olmaksızın teknik yardım anlaşmaları
- Kurumlar arası görüşmeler
- Ara mali sağlanması
- Üretilen ürünün bir kısmının satın alınması
- Ürünlerin pazarlanması
- Kritik anlarda ve dönemlerde teknik yardımın sağlanması

Yukarıda biraz açıklanan iki tip teknoloji transferi göz önünde bulundurulduğu takdirde, alıcı ülkeler tarafından talep edilen transfer tipini cinsiyile ilgili olarak, gelişmekte olan ülkelerin büyük bir kısmının stratejik ve yararlılık bakımından, mahallî üretim faaliyetleri ile mal ve hizmetlerin önemini göz önünde bulundurarak sanayileşme politikalarını belirleyeceklerini ifade etmemiz mümkündür.

Bunun sonucu olarak, teknoloji transferleri şekillerine dikkat ettiğimizde, teknoloji transferi şekillerinden vâsıtalarından alıcı ülkelerin isteklerine cevap verebilecek bir imtiyaza sahip olanının, yukarıda açıkladığımız teknoloji transferlerinden ikincisini olduğunu somut olarak ifade edebiliriz.

VII-Teknoloji Transferinin

Sanayi ve Ekonomik Sektörleri

Sanayileşmemiş ülkelerin teknoloji transferi ve teknoloji yenilenmesi talebi, tabii kaynakların daha etkili kullanılması ve hammadde üretimi teknolojileriyle ve sektörleriyle ilgilidir.

Bunun dışında, halkın temel ihtiyaçlarının sağlanması bu sektörlerle bağlıdır.

Daha önceden belirttiğimiz gibi, bu talep ithal mallarının ikamesiyle veya yeni malların üretilmesi isteği ile ilgili olmaktadır.

Taleple ilgili bu tip kriterler, özellikle Akdeniz Bölgesinde yer alan ülkeleri (Kuzey Afrika ve Ortadoğu Ülkeleri) ilgilendirmektedir.

Bundan başka, bu sektörler içinde sosyal ihtiyaçları tatmine yönelik teknolojiler ve sektörler önemlidir. Tarım, hayvancılık, balıkçılık ve genellikle gıda maddesi üretimi bu temel sektörlerin dışında yer almaktadır.

Tarımla ilgili olarak, bu sektörün pek çok gelişmekte olan ülke için temel gelir kaynağını teşkil ettiğini ve Akdeniz bölgesindeki arap ülkeleri için daha stratejik bir sektör olduğunu söyleyebiliriz.

Bu sektörün günümüzdeki talebe cevap verebilmesi, bu sektörün modern ve müte-madi teknolojik yenilenmeyi başarması gereğine bağlıdır.

Buna birkaç örnek verebilmek için, pek çok ülkeyi yakından ilgilendirmeye baş-layan hatta Akdeniz bölgesinde yer alan arap ülkelerinde de etkileri görülen, kuraklık gibi, çöl alanlarının genişlemesi gibi ciddi problemlere getirilen çözümlerde teknoloji-nin katkılarını düşünmek yeterli olacaktır.

Uygun teknolojiden faydalanan tarım, tabii kaynaklardan âzamî avantajı sağlar-ken, aynı zamanda bazı ülkelerde özellikle su yüzüne çıkan işgücü fazlalığının istihdam talebine bir tatmin vasıtası olmaktadır.

Benzer sebeplerden dolayı tarımın önemine işaret etmek gerekir. Bu bizi, tarımsal üretimin artırılması amacıyla ilgili gübre ve ilaç kullanımı gibi teknolojileri ve üretim tekniklerini göz önünde bulundurmaya zorlamaktadır.

Buna paralel olarak, hayvancılık, balıkçılık, yem üretimi, ahırların işletilmesi ve avcılığın modern teknikleri için aynı şeyler söylenebilir.

Bu çerçevede, tarımın makinalaşmasını, tarım makinelerini ekipmanları görmek mümkündür. Bütün sektörlerde ve her zaman, eğitim ve teknik yardım önemini sürdür-mektedir.

Daha önceden belirtildiği gibi, kalkınmakta olan ülkelerde ve Akdeniz bölgesinde yer alan arap ülkelerinde halkın sosyal ihtiyaçlarına cevap veren hafif sanayinin geliş-mesine öncelik verilmektedir.

Bu bakış açısından, inşaat sanayii sektörüne, inşaat malzemeleri teknolojisine ve fabrikasyon öncesi teknolojilere dikkat etmekte gereklidir. Burada, malzeme yapımında mahallî kaynakların kullanılmasına imkân veren uygun teknolojilere öncelik vermek lazımdır.

Bu sektörün gelişmesi, büyük sosyal grupların konut sorunu ile karşılaştıkları, özellikle şehir merkezlerindeki iskân problemleriyle ilgili olarak olarak Akdeniz böl-gesindeki bazı ülkeler için büyük önem taşımaktadır.

Bu analiz içerisinde, hafif sanayi sektörlerine, el sanaları sektörüne, tüketim malı ve seri üretim yapılan teknolojilere, tekstil ve giyim sanayine yer vermek gerekir. Bura-da, yenilenebilir enerji ve enerji kullanımı teknolojisine yer vermekte gereklidir. Böyle problemler genellikle yeterli enerji kaynağına sahip olmayan ülkelerde görülmektedir. Fakat genellikle alternatif enerjiye sahip ülkelerde üretim mâliyetlerinin düşürülebildiği görülmektedir.

Özel önemi îcâbı, gıdâ maddesi üretimine dönecek olursak, kalkınmakta olan ülkelerin bu sektörde ortaya çıkan önemli problemlerle karşılaştıkları belirtilmektedir. Özellikle bu ülkelerde bu alanda görülen problemler, gıda maddelerinin muhafaza edilmesi ve işlenmesi ile ilgili teknolojilerin kullanılması konusundadır. Bu yüzden, böyle bir sektör için teknoloji transferi özel bir önem taşımaktadır.

Sanayileşmiş ülkelerde ve Akdenizin Avrupa kesiminde yer alan ülkelerde özel bir şekilde bu sektördeki teknolojiler büyük bir araştırma ve uygulama sonucu önemli bir gelişme göstermiştir.

Bu teknolojiler kırsal kesimdeki üretime, uzmanlaşmaya ve tohumluk seçimine yöneliktir. Bundan başka, bu teknikler modern teknik kullanımı temeline dayalı (meselâ soğuğa karşı) özel ve yeni ürün işleme tekniklerini en iyi tip ürün elde etmek çalışmalarını kapsamaktadır.

Bu teknolojiler, kalitenin iyileştirilmesini amaçlamakta ve tüketici için sağlığın gerçek garantisi olan, termo-fizik ve mikro-biyoloji gibi,ilmî uygulamalar temeline dayanmaktadır.

VIII- Kooperatif Hareketleri Arasında İşbirliği Sektörleri

Bu konferansın amaçlarından biri de Akdeniz bölgesinde yer alan kooperatif hareketleri arasında bilgi alışverişini sağlamaktır. Bunun yanında başka bir amaçta, aynı kooperatifler arasında ekonomik, sanayi ve ticarî işbirliği yapılabilecek ortak menfaat alanlarını belirlemektir. Bu şekilde, mahallî sosyal ve ekonomik ihtiyaçların karşılanması için ülkelerin gösterdikleri çabalara daha büyük ölçüde katkıda bulunulmuş olacaktır. Belki buradan, Akdeniz bölgesinde yer alan Arap ülkeleri ile,ortak menfaatlerimiz için teknolojiyi ellerinde bulunduran Akdeniz bölgesinin Avrupa kesiminde yer alan ülkeler arasında ortak menfaat sektörlerini dile getirmek faydalı olacaktır.

Bu bakımdan, kooperatif birliğinin faaliyetleri ile ilgili işletmelerimizin sahip oldukları ileri teknolojileri ve ternoloji transferi ile ilgili gösterebilecekleri olumlu davranışları ve bu sektörlerden bazılarını belirtmeyi faydalı buluyoruz.

– Gıda ve tarım sanayii sektörü

Muhafaza Teknolojileri (Soğuğa karşı koruma, Depo, Soğuk hava deposu vs.) süt, peynir ve süt ürünleri sektörü, et ürünleri işleme sektörü (koyun eti, domuz eti, tavuk eti gibi), Mezbaha, meyve ve sebzelerin işlenmesi, konserve sanayii (konserve, meyve suyu vs.) un fabrikası sanayi (değirmenler, gıda maddeleri un fabrikası), şarapçılık, alkol sanayi, zeytinyağı sanayi, şişeleme, teşkilalandırma teknikleri, pazarlama, yönetim, dağıtım, dağıtım ağında teknolojik yenilenme.

– Enerji sektörü

Yenilenebilir enerji kullanımı teknolojileri

– İmalat sanayii

Tekstil üretimi, giyim sanayi, ağaç sanayi, mobilya sanayi,

– İnşaat malzemesi sanayi

Mahalli malzeme kullanımı teknolojisi

- İnşaat malzemesi sanayi
Mahallf malzeme kullanımı teknolojisi
(tuğla, biriket vs.)
İnşaat Malzemesi Üretimi için makina üretimi sanayi
(karo, seramik, marangozluk vs.)

IX- Kooperatif Faaliyetleri Arasında İşbirliği Yolları

Genel olarak buraya kadar kooperatifler arasında işbirliğinin çeşitli şekilleri arasında teknoloji ve teknik bilgi transferi vurgulanmıştır.

Bu arada, Akdeniz bölgesinde yer alan üçüncü dünya ülkelerinden gelen teknoloji talebine ve ihtiyaçlarla ilgili sektörlerin problemlerine dikkat edilmesi gereğine değinildi. Daha sonra, bu sektörlerin hangi alanlarda işletmelerle ve mahallf kooperatiflerle ilgili oldukları, sosyal ve ekonomik kalkınma için çalıştıkları belirtildi.

Şimdi, kooperatifler arasında istenen ilişkilere ve gelişme potansiyeline bakarak, Akdeniz havzasında yer alan ekonomik ve ticarî yapılı firma ve kooperatifler, işletmeler arasında teknoloji transferi sürecinin gerçekleştirilebilmesi ve geliştirilebilmesinin şekillerini ve vasıtalarını açıklamak uygun olacaktır.

Transfer sürecinin geliştirmek için, bu konferansın başlangıç çalışmaları döneminde belirtildiği gib kooperatifler birliğinin tam gücüyle çaba göstermesi gerekir. İşletmeler, konsorsiyumlar, şirketler, sektörlerin ekonomik yapıları, iç ve dış pazarlamanın gerçekleştirilmesi üretim faaliyetlerini meydana getirmektedir. Bu sektörlerde ileri düzeyde teknoloji ve teknik bilgi kullanılmakta üretim ve sanayi dönemlerindeki yeniliklerden ve tecrübelerden yararlanılmaktadır.

Daha önceden de ifade edildiği gibi, benzer işletmeler arasında teknoloji transferi yapıldığı takdirde, bunu daha önemli ve daha etkili olduğunu tekrarlamak faydalı olacaktır. Eğer, bu teknolojik bakımdan daha ileri olan ülkelerin kooperatifleri ve kooperatif işletmeleri arasında gerçekleştirildiği takdirde daha da büyük önem kazanmaktadır.

Bu durumda, transfer, aynı kimliği kooperatif kimliğini taşıdığından, yönetim, öz-yönetim ve teşkilatın benzemesi temeline dayandığından daha da gelişmektedir.

Kooperatifler Birliği işletmelerini ilgilendiren unsurları ve şekilleri belirtirken aşğıdaki durumlar nazarıdikkate alınabilir.

- Yukarıda belirtilen sektörlerde teknoloji ve teknik bilgi sağlanması. Bu durum firmalar veya kooperatif işletmeleri tarafından doğrudan gerçekleştirilebilir.
- Kooperatif şirketleri tarafından gerçekleştirilen sanayi yatırımlarının sağlanması.

TEKNİK BİLGİ VE TEKNOLOJİ TRANSFERİ

- Yatırımların gerçekleştirilmesi, teknik yardım, pazarlama, iç ve dış pazarda mal dağıtımı, işletmelerin, şirketlerin, hizmet alım ve satımı kooperatif konser-siyumları gibi konularla ilgili mukavele ve andlaşmaların imzalanmasının gerçekleştirilmesi,
- İstenen teknolojileri elinde bulunduran kooperatif işletmelerinde personelin teknik yönden eğitimi, üretimin artırılması, için teknik yardım, ternoloji trans-ferini öngören projelerin gerçekleştirilmesi, araştırma projeleri, kooperatifle-rimizde mevcut teknolojik yenilenme ve araştırma birimleri, eğitim birimleri, teknik yardım ajanslarının yenilenme yoluyla mahalli kooperatif işletmeleri lehine teknoloji adaptasyonu ve uygulaması projelerini gerçekleştirmek.
- Teknoloji transferi programlarının esas alındığı kooperatifler arasında iki taraf-lı işbirliği çerçevesinde andlaşmalar yapılması.
- İki taraflı veya çok taraflı düzeyde gerek hükümetler, gerekse ticarî ve ekono-mik nitelikli kooperatifler arasında yapılacak andlaşmalar alanında projeler gerçekleştirmek için finansman kaynaklarının araştırılması.

SONUÇ

Sonuç olarak birkaç müşâhademi belirtmek istiyorum.

- Akdeniz havzasındaki kooperatif faaliyetleri arasındaki işbirliği, bu faaliyetlerin gelişmesine katkıda bulunabileceği unutulmamalıdır.
- Kooperatif faaliyetleri alanındaki bir ilerleme Akdeniz yöresinde bulunan ülkelerin kalkınmalarına katkıda bulunabilir.
- Bu işbirliği, Kuzey-Güney işbirliğinin gelişmesine katkıda bulunacağı gibi, Afrika kıtasının büyük bir kısmında, çok sayıda insanı etkileyen açlık, kuraklık, az gelişmişlik gibi büyük problemlere birlikte karşı koymak için Akdenizin bir yol ve bir köprü olmasına bir vâsıta teşkil edecektir.

**TÜRK KOOPERATİFÇİLİK KURUMU YAYINLARI VE
KURUMDAN SAĞLANACAK KİTAPLAR**

1 - Tarımsal Kalkınmada Kooperatifçilik VI. Türk Kooperatifçilik Kongresinde Tebliğ ve Tartışmalar (2 cilt)	200.- TL
2. 1163 Sayılı Kooperatifler Kanununun Uygulanmasında Kooperatiflerin Durumu ve Sorunları VII. Türk Kooperatifçilik Kongresinde verilen Tebliğ ve Tartışmalar	300.- TL.
3. Kooperatiflerin Ekonomik ve Sosyal Kalkınmasındaki Rolü ve VIII. Kongre Tebliğ ve Tartışmaları	300.- TL.
4. Ekonomik ve Sosyal Gelişmeler Karşısında Türkiye'de Kooperatifçilik Politikası IX. Türk Kooperatifçilik Kongresi Tebliğleri	300.- TL.
5. X. Türk Kooperatifçilik Kongresi Tebliğleri	500.- TL.
6. Az Gelişmiş Ülkelerin Ekonomik ve Toplumsal Kalkınmasında Kooperatiflerin Rolü	100.- TL.
7. Kooperatifçilik Eğitimi	100.- TL.
8. Dünya Kooperatifçiliğinden Örnekler	100.- TL.
9. Çeşitli Ülkelerde Toprak Reformu Uygulamaları	100.- TL.
10. Kooperatiflerde Muhasebe	100.- TL.
11. AzGelişmiş Ülkelerde Kooperatif ve Devlet	100.- TL.
12. Kooperatif Şirketler	50.- TL.
13. Kooperatifçilik ve İlkokul	50.- TL.
14. Kooperatifler Kanunu ve Gerekçesi	50.- TL.
15. Kooperatifçilik Bilgisi	100.- TL.
16. Büyük Mağazacılık ve Tüketim Kooperatifçiliği	100.- TL.
17. Kooperatifçilik ve Kooperatifçilikle İlgili Yayınlar Bibliyografyası	100.- TL.
18. Türk Kooperatifçiliği Üzerine Düşünceler	120.- TL.
19. Atatürk ve Türk Kooperatifçiliği	150.- TL.
20. Kooperatiflerin Vergilendirilmesi ve Vergi Sorunları	150.- TL.
21. Türkiye Ekonomisinde Tarımsal Amaçlı Kooperatifçilik İşletmeleri	350.- TL.
22. Kooperatiflerin Dış Ticaret Açısından Milli Ekonomiye Katkıları	500.- TL.
23. Köy Kalkınma Kooperatiflerinde Yönetim	150.- TL.
24. Atatürk Kooperatifçilik ve Türk Kooperatifçilik Kurumu	200.- TL.
25. The Co-operative Movement In Turkey And Its Expected Developments	200.- TL.
26. Co-operatives In Developing Countries And Turkish Experience	200.- TL.
27. Çorlu İlçesi Seymen Köy Kalkınma Kooperatifinde Grup Tarımının Ekonomik Analizi	400.- TL.
28. Vakıflar Tüzüğü	150.- TL.
29. Karınca Dergisi Kooperatifçilikle İlgili Bibliyografya	750.- TL.
30. XI. Türk Kooperatifçilik Kongresi (Tebliğler)	1.000.- TL.
31. XI. Turkish Co-operative Congress	1.000.- TL.
DERGİLERİMİZ	
Üç Aylık KOPERATİFÇİLİK Dergisi Yıllık Abonesi	1.200.- TL.
Aylık KARINCA Dergisi Yıllık Abonesi	2.400.- TL.
Altı Aylık COOPERATION IN TURKEY Dergisi Yıllık Abonesi	1.000.- TL.

N O T : Ödemeli gönderme usulü bazı aksaklıklar nedeniyle uygulanmamaktadır.

ANCAK : Satın alınacak kitapların bedelleri yekununa 1 adet kitap olur ise 50.- TL., Listedeki kitapların yarısı olduğu takdirde 150.- TL., bütün kitaplar istendiği takdirde 250.- TL, PTT masrafını ekleyip Kurumun "T.C. Ziraat Bankası Ankara - Kızılay Şubesi 630/4 sayılı hesabına" yatırılır ve bir mektupla Kuruma istenen kitaplar bildirilirse hemen adresinize postalanır.

ADRES: Mithatpaşa Caddesi No. 38/A Yenişehir - ANKARA

TELEFON: 31 61 25 - 31 61 26

G.S./ 9.1.1985

Türkiye Emlak Kredi Bankası
13 bölgemizde 15 modern
yerleşim merkezi kurdu.

**TÜRKİYE
EMLAK KREDİ
BANKASI**

"size avantaj sağlar"

zamani
geçmeden
TASARRUF
ediniz!

Delta Reklamcılık

Bankamızda Tasarruf

İstikbal
Sağlar

**TÜRKİYE
HALK
BANKASI®**

KOOPERATİFÇİLİK

Founded in 1931

Kooperatifçilik is the publication of the Turkish Co-operative Association, it is published four times a year. The subscription price to the review is \$ 4 a year, air mail included, Correspondance relating to the review should be sent to «Türk Kopperatifçilik Kurumu, Mithatpaşa Caddesi 38/A, Ankara - Turkey.»

The Turkish Co-operative Association assumes no responsibility for the views expressed by authors whose articles appear in Kooperatifçilik.

Proprietor on behalf of

The Turkish Co-operative Association

Hüsnü POYRAZ

Editor - in - chief

Prof. Dr. Rasih Demirci

Editorial Board

Doç Dr. Celâl ER

Doç.Dr. Orhan ARSLAN Halil BİLİCİ Prof.Dr. Rasih DEMİRCİ
Ayhan İNAL

Each issue of the review will contain some articles, research notes, communications book review, announcement and news notes on Co-operatives in English or French language. But the review is mainly issued for the Turkish readers. For that reason the contents will be mainly Turkish.

Managing Board

Hüsnü POYRAZ	: President
Niyazi YÜKSEL	: Vice President
Turan TEKELİ	: Treasurer
Prof. Dr. Rasih DEMİRCİ	: Member
Dr. Mustafa DOYUK	: "
Doç. Dr. Celâl ER	: "
Dr. Şenal ERDOĞAN	: "
Aydın İMAMOĞLU	: "
Nafiz İMAMOĞLU	: "
Ayhan İNAL	: "
İrfan Ünver NASRATTINOĞLU	: "
Kâmil ÖZDEMİR	: "
Yrd. Doç. Dr. Atilla ÖZER	: "

BOARD OR AUDITORS

Turan TEKELİ	: President
Sezai YÖRÜK	: Member
Kâmil ÖZDEMİR	: "

T.C. ZİRAAT BANKASI'na

gelin

**tasarrufunuzla
ulusal
kalkınmaya
katılın**

Ziraat Bankası